

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

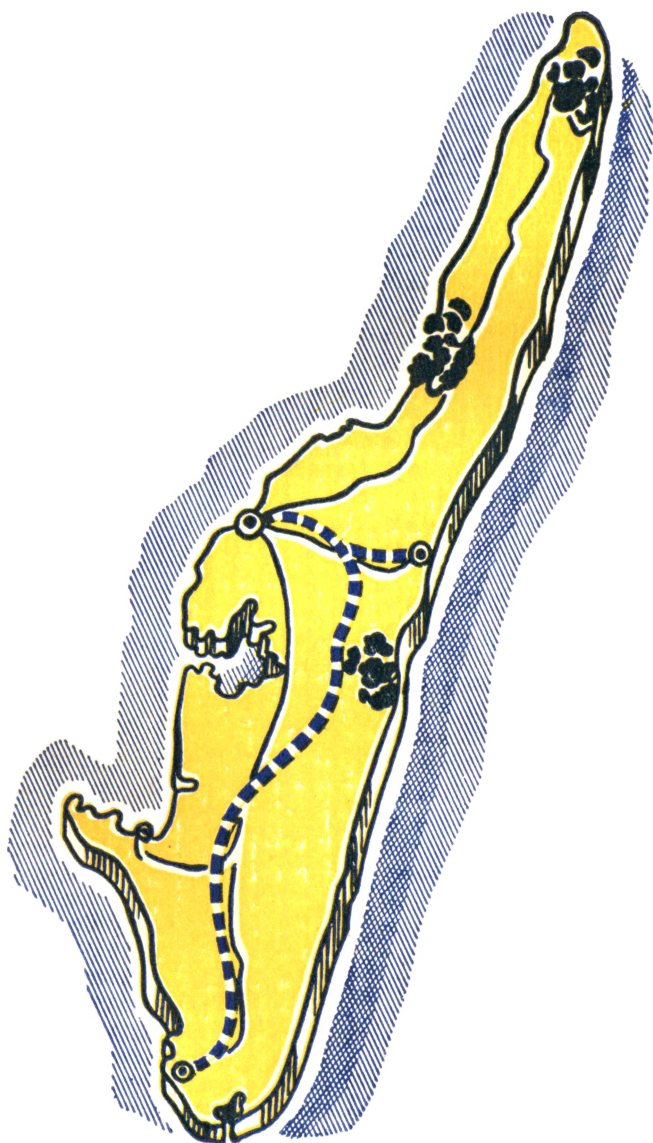
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LANGELAND

LANGELAND

UDVIKLING OG ERHVERVSLIV

INDTIL 1943

ANSVARLIG FOR STOFFET:

TAGE HEFT

FONNESBERGS FORLAG . HADERSLEV

MCMXLIII

Trykt i Reklametrykkeriet, Haderslev.

Tordenguden

kom sejlene til Langeland fra Kreta.

Fra ældgammel Tid har Beboerne paa Illebølleegnen kaldt den aflange Bakke ved Mosen for Troldebjerg. Navnet dækker over dunkle Anelser om, at noget gemmer sig i Højens Indre. Og saadan forholder det sig ogsaa. Ofte har man i de senere Aar set en jættehøj, graanet Mand færdes paa Stedet. I timevis gravede han og hans Hjælpere med fine Redskaber i Bakkens Side. Og naar han tog derfra, var Bagenden af hans store aabne Bil tynget af sælsomt formede Sten og Potteskaar. Denne Mand er Rudkøbing-Købmanden Jens Winther, Langelandsmuseets rundhaandede Stifter, kendt viden om i arkæologiske Kredse for sine epokegørende Opdagelser. Han har afsløret Troldebjergets Hemmelighed! Og han har derved gjort Fund, som er enestaaende nord for Alperne, og som tvinger os til ganske at revidere den hidtidige Opfattelse af Menneskene i Danmark i den yngre Stenalder.

Naar Købmand Winther i Dag ser ud over Troldebjerget ved Mosen, da løfter Bakken sig paa gloende Pæle for hans Blik, og han skuer ind i en Fortid hinsides Bronzealderen 3500 Aar tilbage i Tiden. Da laa der en By paa dette Sted . . .

Jeg har bedt Købmand Winther fortælle hvad han ved om disse fjerne Tider, hvorom man før hans Fund har haft Gravminder, men ingen Minder om Livet. Og han gør det, mens han gaar frem og tilbage i det Museum, han selv har stiftet i Rudkøbing, og peger paa Beviserne, der ligger bag Skabenes Glas som haandgribelige Illustrationer til hans Beretning.

— Her kom for nylig en velklædt kvindelig Turist, fortæller Hr. Winther, hun gik Museet igennem paa 1½ Minut og forlod det forarget fnysende, idet hun sagde: „Puh, ikke andet end Sten, det kan man jo se paa enhver Landevej!“ Jeg tror nok, det er en almindelig Opfattelse af Oldsager, og kan jeg modvirke den derved, vil jeg gerne bidrage til at give Folk et Indtryk af, hvad disse Sten og Potteskaar kan fortælle.

Med disse Ord tager Hr. Winther en lille Lerklump. Det er et Stykke af en Husvæg. Den bærer Spor efter en Vidiefletning i sit Indre, og udenpaa sidder et kraftigt Aftryk af en Tommelfinger.

— Hvornaar har den Haand haft Kød og Blod? spørger jeg.

— Den har tilhørt et Menneske, der levede her paa Langeland i den yngre Stenalder, omkring 1500 Aar før Kristi Fødsel, siger Hr. Winther. Disse Folk befandt sig paa et betydeligt højere Kulturtrin end hidtil formodet. De har levet sammen i ret udviklede Samfund og ikke i nogle Huller i Jorden. Paa Troldebjerg laa en By. Hidtil har vi afdækket en Gade paa ca. 200 Meters Længde med en enkelt Række af 13 Ejendomme, nogle har været sammenhængende, altsaa en Art Rækkehusbebyggelse. Af Husene har 5 været rektangulære. Resten hesteskoformede, ofte med den runde Gavl indgravet i Bakken. Gulvet var belagt med Ægsten, og i nogle af Husene saas Ildsteder, enkelte omgivet af en cirkelrund, ophøjet Kant. Byggematerialet var tykke Grene, sammenholdt af Vidjer og Risfletning, udad dækket med Tagrør, indad maaske med Lerklining.

— Hvorledes saa Egnen ud paa Stenalderbyens Tid?

— Hvor der nu er Mose, laa der en Sø, kranset af Aakander og Rør. Paa Bredderne voksede Eg, Ask, Birk, El og Skovfyr, men ikke Bøg. Sumpskildpadder, Svaner, Edderfugle, Bævere og Kronhjorte færdedes paa Egnen. Urokser brølede, og Svin grynede omkring Husene.

— Det var vilde Jægere, der boede i Byen?

— Nej, det var fredelige Landbrugere. De har holdt Tamsvin, Faar og Geder, de havde tamme Urokser, vor Kos Stamfædre, paa Stald, Hunde og — i Modsætning til, hvad man hidtil har ment — formentlig Heste. (Paa Lindø har vi fundet Bidselstænger af Hjortetak fra samme Periode). Af Korn har de i hvert Fald dyrket Hvede paa Troldebjerg. Fisk har de aabenbart ikke brudt sig meget om. Vi finder ingen Fiskekroge . . .

— Er det sikkert, at de har haft tæmmede Urokser?

— Allerede i Foraaret 1906 kom Husmand Julius Petersen fra Illebølle her til Museet med to Oksehoveder, som han havde fundet i Mosen. De blev fra sagkyndig Side bestemt som „tamme Okser fra den yngre Stenalder, dræbte ved Slag i Panden“. Overalt i Husene findes Spor af Oksens Tilstedeværelse. Og at den har spillet en Rolle for Stenalderfolkernes Ernæring fik vi bl. a. et stor-slaaet Bevis for under min tidligere Udgravning paa Lindø af et Hus fra samme Tidsalder. Det var styrtet sammen og øjensynlig forladt i stor Hast. Konen i Huset har end ikke haft Tid til at tage sit Forraad af Saltmad med. Det stod der endnu under den væltede Væg: Et stort Lerkar med en Bækkenknogle af en Okse midt i. Her ser De Stenalderkonens Saltfad. Er det ikke, som svandt Aartusinder bort . . .

— Hvorledes gik Troldebjergfolket klædt?

— Vel nok mest i Skind; men en Anvendelse af Faareuldtøj er ikke absolut udelukket. Og Kvinderne brugte Læbestift eller Rouge til Kinderne med mindst samme Flid som Nutidens Damer. Disse Okkerstykker har været anvendt til Farvning af Ansigtet og maaske andre Legemsdele.

— Hvad bestilte de?

— Naar de ikke var optagne af Dagens mange Sysler, Pottemagerkunst eller Tilfilning af Redskaber af Sten og Hjortetak, rekreerede de sig ved Spil — — Brugen af disse smaa runde Stenskiver, som er fundet flere Steder sammen med Mindelser fra

den Tid, vi taler om, her paa Langeland, er ikke aabenbar; men de har antagelig været benyttet til et Spil, der minder om Klink. Paa Gotland har man endnu en Sport, der kaldes „kaste Varpa“, og som gaar ud paa at kaste til Maals efter en Pind med nogle Stenskiver af ganske tilsvarende Art. Skiverne kastes paa en lignende Maade som Diskos . . . Paa Lindø har jeg forøvrigt fundet nogle endnu mindre Brikker, som jeg kun kan tænke mig har været Spillebrikker. De fandtes i forskellige Materialer. Ganske som den fine Grosserer bruger Jetons af Perlemor til sin Lhombre, mens Portneren i Kælderen kan klare sig med Brikker af Ben til samme Brug, har Stenalderfolkene haft baade Perlemors- og Stenbrikker. Der synes allerede den Gang at have været en vis Lagdeling i Samfundet.

— Ved De ogsaa noget om Troldebjergfolkets Religion?

Købmand Winther peger, næsten med Andagt, paa en sælsom Opstilling:

— Dette er et Alter, siger han, i dette Ler og i denne Sten er vore Forfædres Trosforestillinger udtrykt. Flinteøksen, der hæver sig mandigt og majestætisk med Æggen i Vejret fra det skaalforede Alter, er Sindbilledet paa Tordenguden, til hvem der bragtes Ofre i det lille Kar ved Siden af. Paa de samme Agre, hvor Landmanden som sin egen Frugtbarheds-Gud nu udstrør Salpeter, har Troldebjergbonden siddet foran sit lille Alter for at formilde Tordenguden med Gaver og bevæge ham til at fremme Høsten med en velsignende Tordenregn allerede i Foraaret; Tordengudens Symbol: den dundrende og gnistslagende Økse har været Beskyttelsesmiddel mod Torden og samtidig Frugtbarhedsamulet langt op i Tiderne. Under Troldebjergmandens Dørtærskel laa en Stenøkse nedgravet, og Gang paa Gang finder man ved Nedrivning af gamle Huse her paa Øen Økser under Dørtrinnet eller indmuret i Skorstenen. De Stenøkser, som de gamle undertiden fandt paa deres Marker, kaldte de for Tordensten, og lige op til vor Tid har Forestillingen om deres Magt levet. Endnu inden for Mands

Minde er en Stenøkse blevet anbragt under et Brudepars Ægteseng her paa Langeland.

— Der er altsaa opstaaet en efter Forholdene overordentlig rig Kultur paa den isolerede Ø?

— Hovedpunktet i de Slutninger, jeg har kunnet drage af Troldebjergsamfundet, er, at dette Stenalderfolk ikke har været saa isoleret som hidtil ment, men har faaet sin Kultur langvejs fra, helt fra det solrige Kreta! Billederne paa en Sarkofag fra ca. 1300 f. Kr., der er fundet i Hagia Triada paa Kreta, viser en mandeløjet Kvinde i Færd med at hælde Blod i et Lerkar midt imellem to stiliserede Økser paa Søjler. Endvidere ser man Slagtingen af Offerdyret, en Okse, fremstillet. Fra sen-mykenisk Tid har man Billeder af Templer, smykket med Oksehoveder. Paa Troldebjerg har man næppe haft noget Tempel, men man har som nævnt haft Øksealteret at ofre paa, og de nedslagne Oksers Hoveder har man sejlet ud paa Søens Midte og nedsænket — hvorledes skulde de ellers være kommet der? Fundet af Stenpladerne til Kastespillet peger muligvis ogsaa paa en Forbindelse med de græske Kulturlande: Mon ikke Troldebjergmandens Stenplade og den græske Diskos skulde have en fælles Stamfader i den mykeniske Oldtid? — Vi har hjembragt 27.323 Stykker Keramik fra Troldebjerg: Brudstykker og næsten hele Krukker, Vaser, Bægre og Skeer, mange af stor Skønhed og forsiret med Mønstre. Her er et Billede af en Statue af Kong Lugaldalu, som regerede i Mesopotamien ca. 3000 Aar f. Kr. Bemærk Mønstret i Kongens fodsideskørt. Det er nøjagtigt det samme som paa en af Krukkerne fra Troldebjerg. Mellem Kong Lugaldalu og Troldebjergbyen ligger ganske vist 1500 Aar, men Ligheden er saa paafaldende, at der maa være en Sammenhæng. Den gaar over Kreta. Man ved, at der er overført Keramik fra Mesopotamien til Kreta. For mig synes det da at ligge saaledes, at den kretiske Oldtidskultur, som kendes fra Udgravningerne under Paladset i Kuossos, er omplantet via Middelhavskysten, den pyrenæiske Halvøes Vestkyst, Bretagne og Holland

til Danmark, overalt findes Spor. Kretenserne, der sejlede mod Nord for at hente Rav, har bragt deres Religion med sig. I Troldebjergalteret ser vi Udtrykket for den kretensiske Tordengudskultus, saaledes som den maa have været paa sit primitive Stade 2—3 Hundrede Aar, før den var udviklet til den stiliserede Form, der er udtrykt paa Hagia Triada Sarkofagen 13—1200 f. Kr. Tordenguden er kommet sejlede til Norden med kretensiske Søfarere!

Saaledes talte Forskeren Winther, og dermed lod han Troldebjergbyen synke tilbage i Jordens Gem — ganske som det bogstaveligt er sket: For alle Hustomter og Ildsteder i Stenalderbyen er atter dækket af Jordens beskyttende Lag. Kun naar berømte Lærde kommer fra fjerne Lande for at høre om Oldtidsbyen ved den langelandske Mose, hvis Ry er naaet til England og Tyskland og Rusland og Japan, — kun da løftes en Flig af Jordens Dække igen. Og man stirrer tilbage i Tiden — og undres saare.

Tranekjær — Næsekongernes Slot.

Der er en Duft af Saga og Vikingetid over Navnet. Tranekjær — en Vikingehøvding's Borg, hvorfra han lagde ud ved Foraarstid med sine Langskibe og Karle for at gaa paa Hærtogt paa fremmede Kyster. Det er da ogsaa Næsekongen Tran, siges det, som for mere end 1000 Aar siden rejste sit Stentaarn og sine Bulhuse i Kæret bag Korsebølle Rev.

Om disse fjerne Tider er det selvsagt umuligt at sige noget med Bestemthed, kun Sagnets dunkle Erindring lyser som en Lygtemand i Mørket. Fast historisk Grund under Fødderne faar man først paa Kong Valdemar Sejrs Tid, omkring Aar 1230.

Kong Valdemar — Valdemar Lovfører, som hans Tid kaldte ham, var Landet en skrap og myndig Husbond, og for at holde Rede i sit store Bo lod han sine Skrivere optegne en Liste over Kongens og Kronens Gods rundt om i Landet. „Kong Valdemars Jordebog“ kaldes dette uvurderlige middelalderlige Dokument, der efter mange Omskiftelser er havnet paa det kgl. Bibliotek i Stockholm, efter at en Svensker engang for en halvanden Hundrede Aar siden købte det paa Loppetorvet i København for den moderate Pris af 12 danske Skilling.

I Fortegnelsen over Kongens Borge findes Tranekjær paa Langeland; og i de 700 Aar, som er gaaet siden da, har Tranekjær aldrig været ude af Historiens Synsvide, og det er store Ting, naar man betænker, at Danmarks Slotte og Byer kun glimtvis, med lange Mellemlum, træder frem af Middelalderens Nat, for atter at synke tilbage i Glemslens Mørke.

Men Tranekjær var heller ingen almindelig Ravnekrog, Kongsgaard var den, en af Rigets fasteste Borge, Hertugresidens, Dronningegods, og fra Storkansleren Frederik Ahlefeldts Tid, Stam-sæde for Lehnsgreverne Ahlefeldt Laurvig, en Tid lang Danmarks største Jorddrotter. I vort Lands Historie har Tranekjær talt med Gang paa Gang, og for Langelands indre Udvikling har Trane-kjær simpelthen været alt dominerende. Det tør uden Overdrivelse siges, at ingen anden Herregaard i Landet tilnærmelsesvis har be-tydet saa meget for sin Egn som Tranekjær — men den var jo ogsaa tænkt i en større Form end de andre, som Kongsborg.

Kong Valdemar var en stor Konge; Sejren fulgte hans Vaaben, og Loven tog Lære af hans Kløgt — men han var en daarlig Fader. Naar det siges, at han var en daarlig Fader, skal det forstaas: for sit Folk, sine egne Børn derimod overvældede han med overdaa-dig Gavnildhed. De yngre Sønner, der ikke kunde arve Kronen, fik Hertugdømmer i Stedet for at holde sig skadesløs, hvorved Danmarks Riges Enhed blev splittet ud i en Række saa godt som selvstændige Fyrstendømmer, og dette fik skæbnesvangre Følger. Sønderjylland blev derved skilt fra Moderlandet, og Langeland kunde nær være gaaet samme Vej.

Ved Kong Valdemars Død fik hans yngste Søn Abel over-draget Langeland med Tranekjær og Rudkøbing, som derved kom i den ulyksalige Abelske Slægts Eje. Sin Broder Kongen lokkede han ved Nattetide ud i en Baad paa Slien, hvor han lod ham dræbe for selv at tage hans Krone — for hvilken Misgerning hans hvile-løse Sjæl til Dommens Dag maa flakke om med et Følge af for-dømte Gespenster. Der var fra den Tid Blod mellem de to Grene af Kongeslægten, og i de følgende Menneskealdre rasede Kam-pen om Besiddelsen af Tranekjær og det rige Langeland, for baade Kongen og hans Frænde Hertugen vilde begge eje den fede Bid. Gang paa Gang slap Hertugerne Krigens Rædsler løs for at væрге sig mod Dannerkongen, hver Gang i landsforræderisk Ledtog med Rigets Fjender, og først Valdemar Atterdag lykkedes det Hun-

FR-43

drede Aar efter Valdemar Sejrs Død at vriste Tranekjær ud af Hertugernes pansrede Greb efter at have belejret Slottet i 14 Dage. Fra da af var Langeland igen en Del af det danske Rige.

Kun én Begivenhed fra dette blodige Aarhundrede bærer Bud om en Fredens Gerning. Det var i Aaret 1287, da Hertug Valdemar ved Mikkelsdagstide opholdt sig paa Tranekjær, at han herfra bekræftede Rudkøbing Bys Privilegier d. 29. September. Til Minde om denne Dag var det, at Rudkøbing i 1937 fejrede sit 650-aars Byjubilæum. Men gratis har de gode Borgerfolk næppe sluppet til Hertugens Gunst; det har kostet dyrt, om Hertugen i dette Kapitel, som i saa meget andet, slægtede sin Farfar Kong Abel paa, om hvem Historien beretter, at „— han stadfæstede Kirkers, Klosters og Købstæders Privilegier — mod drøj Betaling“.

Af det gamle fra dengang var kun Tranekjær Slot og Rudkøbing Kirke tilbage ved 650-aars Dagen i 1937.

Da Tranekjær atter var kommet i Kongens Besiddelse, satte han mægtige Adelsmænd til at vogte det som Lensmænd og Høvedsmænd; de strenge Riddere Jens Mus, Jens Brok, Anders Lunge m. fl. — nu kun glemte Navne, der samler Støv paa Arkivernes Hylder, men engang Rigsraader og Rigshofmestre i Danmark, og ofte melder Historiens Annaler om Kongernes Besøg paa Tranekjær med deres brogede Følge af Hoffolk og Krigskarle. Skæmtsom Tale og Bægerklang har da lydt bag de svære Mure, Jomfruer og Svende har traadt Dansen under Borgeled til Gigers og Skalmeyers Lyd,— og jernklædte Riddere har tumlet deres Gangere til de Skønnes Pris i Ridderspillet ved Borgbankens Fod.

Men Livet paa Tranekjær i de Dage var ikke Fest alene. Besiddelsen af det stærke Fæste var saa indbringende for Lensmanden og saa vigtigt for Kongen af Hensyn til Landets Forsvar, at Striden om Herredømmet altid var standende, med Svig og Politik eller med blanke Vaaben. Dag og Nat spejdede Taarnkuren fra Vægtergangens Glughuller, for at Borgen ikke skulde forraskes.

Det var især paa Unionstiden — Dronning Margrethes, Erik

af Pommerens, Christoffer af Bayerns, Christian d. I.s og Kong Hans's Tid, at Tranekjær var i Ilden, da Borgen paa Langeland var en af de faste Bastioner i Kampen mod Sverige og Hansestæderne.

Philippus Thott var dengang Lensmand paa Tranekjær, en mægtig Mand, der sammen med sine Brødre, „de 9 Axelsønner“ turde byde selv Kongen Trods bag deres Volde og Mure rundt om i Danmark og Sverige. Og Hr. Philippus paa Tranekjær var maaske den haardeste Negl af Brødrene; en kløgtig Mand var han, og en tapper Krieger, men hensynsløs og uden Skrupler, som *den* maatte være, der vilde lege med i en Verden, hvor Retten sidder i Spydsodden.

Naar han ikke sloges med Kongen eller fejdede paa andre Adelsmænd, forlystede han sig med Sørøveri — en Tidkort, der vel anstod sig store Herrer, saa spændende som at bede Raa og Hind, og dertil skæppede det bedre i Kassen at plukke en fed Hansegaas.

Fra Borgtaarnet, der var saa højt, at det kunde ses dybt ned i Mecklenburg, var der en vid Udsigt over Havet og Smaalandene, og ingen Skipper kunde uset snige sig forbi. Naar Lybekker-Kræmmeren kom med sin tungtlastede Kogge og rundede Laalands Albue for at gaa nordpaa op gennem Bæltet, naar han dukkede frem bag Sprogø og Øerne i Smaalandshavet eller søgte at liste sig styrbords om Tranekjær — saa var han der, Thotten, som en Mis. I en Haandevending var Lybekkerskuden entreret og Besætningen svinebundet i Lasten —, og Hr. Philippus sejlede hjem med sit Købmandsgods til Tranekjær, hvorfra han drev en indbringende Grosserervirksomhed til konkurrencedygtige Priser.

Lybekkerne klagede over Philippus Thotts noget selvraadige Maade at købslaa paa, men hvad hjalp det? Philippus Thott var Rigsraad og Ridder og havde Kongen i Lommen som hans største Kreditor. Naar Raadet i Lybek kom med deres Klagepunkter, sagde han, at det var en Sag, han ikke kendte noget til, men han havde

nogle af sine Svende mistænkt, saa hvis d'Herrer vilde ulejlige sig til Tranekjær, saa kunde de maaske ved fælles Hjælp finde de skyldige. Men det betakkede Lybekkerne sig dog for, de „turde ikke fare did for Fejde og Fares Skyld“, og det var vist meget fornuftigt, for det kunde jo nok hænde sig, at de aldrig fandt de skarnagtige Svende, saa Hr. Philippus maatte slutte Kræmmerne i Bøjen paa Tranekjær for at fare med falsk Klagemaal. Og der kunde de sidde indtil videre, til deres Frænder købte dem fri mod svære Løsepenge; for Hr. Philippus var Stedets øverste, inappellable Øvrighed, og han værdsatte lybske Kræmmere meget højt, særdeles meget højt — i hvert Fald rent kontant.

I Kong Christians Kamp mod Svenskerne for at sikre sig Herredømmet over Sverige var Lehnsmanden paa Tranekjær mellem hans første Mænd, og svenske Fribyttere tog ofte Kursen mod Langeland for at arge ham paa Liv og Gods.

En kold Vinternat i Aaret 1458 gjorde nogle svenske Kapere Landgang paa Stranden udfør Illebølle i Ly af Mørket, fordi et Par forfrosne Bønder, der havde Strandvagt, sad og sov. „De tog bort, hvad de kunde faa“ lyder Klosterannalernes lakoniske Meddelelse. Hr. Philippus sad trygt bag Tranekjærs Mure, men hans Bønder maatte betale Gildet.

Da Thotten omsider blev for kaalhøgen, mandede Kong Christian sig omsider op og tog Tranekjær Lehn fra ham; men det skulde han aldrig have gjort. De 9 Axelsønner fløj op som Hvepse; i Sverige sluttede de sig til Kongens Fjender, og ved Stockholm slog de den danske Krigsmagt, saa Sverige uopretteligt gled ud af Christian I.s Hænder.

„Kong Christiern fik Tranekjær, men han mistede Sverige!“ siger en svensk Historiker.

Tranekjær, der havde kostet saa store Ofre, blev fra nu af nøje knyttet til Kongeslægten. Christian I. forlenede Slottet til sin Søn Hans, der ifølge en Inskription paa Sognekirkens gamle Klokke synes at have ført Titlen af Fyrste af Tranekjær. Det havde

været en smuk Tradition, om Tronfølgeren fremdeles havde ført denne Titel, saaledes som Kronprinsen i England kaldes Prinsen af Wales, og i Sverige for Hertug af Skaane.

Kong Hans og hans Dronning Christine følte sig i særlig Grad knyttet til Langeland og Fyn. De residerede ofte paa Nyborg Slot og paa Næsbyhoved ved Odense, hvor de ogsaa fandt deres Grave, og som Enke opholdt Dronning Christine sig i det mindste to Gange om Aaret paa Tranekjær, der hørte til hendes Enkegods.

Hendes Lehnsmand paa Tranekjær skulde „efter gammel Sædvane“ yde hende 14 Dages Gæsteri om Aaret, og hendes Bønder og Tjenere paa Langeland desuden 14 Dage om Sommeren.

Dronning Christine var som en Moder for sine Undergivne paa Langeland, og man huskede længe den gode Dronning, hvis moderlige Mildhed lyste særlig skønt paa Baggrund af Hertugerens og Philipus Thotts onde Regimente.

En Regnskabsbog har man bevaret fra Dronningens Tid, blot nogle sammenhæftede Ark, hvorpaa hendes Skriver har noteret hendes Udgifter Dag for Dag,

”Item tolv Skilling for en Skindkjortel, som den lille Pige fik.
Item Sko og en rød Lue til en Pige i Tranekjær.

Item to Mark til en Bonde, der skulde flytte af sin Gaard . . .“
Et gammelt Papir fra længst svundne Dage — men et menneskeligt Dokument af en egen stilfærdig Styrke. Det er, som hin Dag for længe siden bliver nærværende, da Solen lyste i den lille Piges røde Lue i Tranekjær By.

At Kvinderegimentet paa Langeland var saa stærkt, at det kunde kyse selv forvovne Krigsfolk, fortæller en lille Episode fra Dronningens Tid:

Under Krigen med Lybekkerne havde nogle fjendtlige Skibe gjort Landgang paa Langeland og stukket Ild paa nogle Landsbyer. Kirkeklokkernes Klemten samlede Øens vaabenføre Mænd, men Lybekkernes pludselige Angreb havde lammet deres Handle-

kraft og gjort dem forsagte. Men Kvindfolkene fandt Raad: Mens Mændene stod i Klynge som en Flok forskræmte Faar og lod Fjenden hæрге og brænde, samlede Kvindfolkene deres Kaaber og Hovedtøj sammen. — Narrerier, tænkte Mændene, da man gav dem Anvisning paa at drage Kvindeklæderne paa sig; men de gjorde, som man bød dem, og klædt i Kvindernes Hættekaaber rykkede de mod Fjenden. Han tog dem for en rustet og hjelmklædt Hær — og flyede skrækslagen til Stranden uden at faa Byttet med sig.

Det var Konekrigen paa Langeland; og er end Mandelist vel behænde, saa er dog Kvindelist uden Ende. Saadan var det i hvert Fald paa Dronningens Tid.

Hendes Søn, Christian II. havde ikke den samme blide Haand. Da Pavens Afladskræmmer Arcimboldus rejste rundt i Landet for at sælge Fripas for Skærsildens Pine, lod Kongen ham handle, som han vilde — mod Procenter, forstaar sig; men da Kassen var fuld af Syndens Løsepenge, fik hans kristelige Majestæt Anfægtelser, tog den uretfærdige Mammon fra Afladskræmmeren og satte ham i Hullet paa Tranekjær.

Her fandt man for nogle Aar siden hans Signet i Voldgraven. Fra Glughullet i sin Fangekælder har Arcimboldus vel kastet Signetet i Graven, for at Kongen ikke skulde aftvinge ham nogen Indrømmelser, der kunde faa Retsvirkning i Kraft af hans Segl under Dokumentet. Et lille stiltfærdigt Vidne om Reformationstidens Kampe skjulte sig saaledes dybt nede i Dyndet i Voldgraven

Christian II.s Lehnsmand paa Tranekjær var Otte Krumpen, en Broder til den ilde berygtede Børglum-Bisp Stygge Krumpen. Hr. Otte var en streng Herre og en vældig Kriger, der helst klappe med Staalhandsken. „Han havde et Aasyn som en Løve,“ hedder det. Men Otte Krumpen var en utro Tjener: Da hans Herre maatte drage af Landet for Adlens og Farbror Frederiks Forræderi, overgav han Tranekjær mod Tro og Love til den ny Magthaver. Og den pengegridske Otte Krumpen blev rigeligt betalt

derfor: Han fik Tranekjær paa endnu bedre Betingelser, og i 10 Aar sad han her og plagede Penge ud af sine Bønder paa Langeland. Det var i Adlens 10 gyldne Aar, da enhver Herremand „regerede efter egen Profit og Vilje“.

Da kom Grevefejden. Borgere og Bønder græd for den gamle Ørn, der var jaget bort, og de harmedes over Høgene — „de grid-ske Herremænd, der sad højt i Egetop“. Under Anførsel af Søren Stampe, en af de faa Adelsmænd, der var forblevet den gamle Konge tro, og med Hjælp af „Lange Herman“ — en af Tidens skrappeste Landsknægtehovedsmænd, lejrede en Bondehær sig ved Foden af Tranekjær og indesluttede Hr. Otte.

Nogle Dage bed Manden med Løveansigtet fra sig, saa lod han sig bluffe af et Krigspuds. Belejringshæren gravede Skanser og Kanonstillinger, saa Sveden sprak, og med en saadan Ildvirkning i Udsigt gav Otte Krumpen fortabt og overgav Tranekjær til Bondehæren.

Da han var lagt i Lænker, betroede Sejrherrerne ham, at det hele var Komediespil; de „havde slet intet Skyts“.

Otte Krumpen blev sendt som Fange til København, Oprørernes Hovedkvarter, og Borgen kom i Bondehærens Magt; vist eneste Gang, Menigmand paa Langeland har siddet som Herre paa Tranekjær.

Men Herligheden varede kun kort; inden et Aar var omme, maatte Langelænderne igen afgive Rollen som Slotsherrer. 5 Dage efter Folkepartiets blodige Nederlag paa Øxnebjerg Banker ved Assens tog Peder Skram 9 lybske Skibe i Svendborg Havn og løb derpaa over til Langeland, hvor han landsatte 5 Fænniker Knægte, Bøsseskytter og Skyts, og efter 4 Dages Belejring indtog han Tranekjær — Skt. Hansaften i 1535.

Det var Danmarks sidste Borgerkrig, Grevefejden for godt 400 Aar siden. Hertug Christian af Holsten slog Folkerøret ned ved Hjælp af den jyske Adel og sine Krigsfolk, og som Christian III. blev han hyldet som Danmarks Konge. Rudkøbing Borgere og

Bønderne paa Langeland maatte udrede en tung Sølvskat, fordi de havde forgrebet sig paa Tranekjær i Fejdens Tid; og i mange Aar maatte de betale af paa Gælden. Det var haarde Betingelser, og de mistede den sidste Rest af politisk Indflydelse, men Christian III. skaffede Fred i Landet.

Dermed var Tranekjærs Rolle som en pansret Knytnæve til Ende, i Christian III.s livslange Arbejde for at fæstne Landets indre Fred havde gjort den gamle Tvingborg overflødig, og Dagen før sin Død — Nytaarsaften 1558, lod han Tranekjær afvæbne. Den nedlagdes som Fæstning. Og med denne Gestus gik Fredskongen bort.

Skyts og Krigsmaskiner blev fjernet, og Borgporten naglet til. Som en gammel afdanket Kriger stod Tranekjær tilbage paa sin Banke og biede paa Undergang og Forfald.

En Menneskealder senere blev der optaget en Synsforretning paa Stedet, og det hedder heri blandt andet: „Paa Taarnet, som er sex Loter højt, er alle Lofterne forraadnede, saa man ikke uden Fare kan gaa derpaa; Taget meget affaldet med lange Huller. Alle Vinduer paa Slottet gamle og skrøbelige; Vægtergang og Trapper mange Steder Brøst. To Porte, den ene gammel og ubrugelig, den anden god, men affalden, fordi Hængslerne ere itu. Item mangesteds udenomkring Slottet paa Murene og paa Hullerne gror der Hyld og andre Urter, som fordærver Murværket. Skorstenene paa hele Slottet brøstfældige og brandfarlige. Mesteparten af Vinduerne nedblæste af Stormen — —.“ Tomhed og Forfald herskede paa den gamle Kongsgaard, hvor Vinden pibed bedrøvelige Viser i de sprukne Ruder.

For at bøde lidt paa Forfaldet blev der nu og da foretaget nødtørftige Reparationer, hvortil man hentede Tømmer og Sten ved at bryde ned andetsteds paa Slottet. Derved forsvandt det høje Taarn i Borggaarden, der kunde ses fra Mecklenburg, og Ringmuren, der var saa bred, at man kunde køre paa den med Hest og Vogn. Men trods Tidernes Hærværk er det for Størsteparten

stadig de gamle, svære Mure fra Valdemar Sejrs Tid, der den Dag i Dag skjuler sig bag Facadens Pudslag og Kalk. Saa tykke er Murene i deres middelalderlige Vælde, at man i de dybe Vinduesnischer har kunnet indrette hele smaa Kabinetter.

Tranekjær, der i Aarhundreder havde spillet Førsteviolin i Danmarkshistoriens store Symfoni, blev nu tavs en Tid lang. Først i Vinteren 1658, da et Hundrede Aar var gaaet, siden Fæstningen blev nedlagt, kastede Skæbnen atter sit skarpe Lys over Slottet.

Svenskekongen Carl Gustav gik over Isen med hele sin Hærmagt og hastede mod København for at ramme Danmark i Hjertet. I hans Følge var Corfitz Ulfeldt. Og da Svenskerne Natten til den 6. Februar passerede tværs over Langeland fra Rudkjøbing til Spodsbjerg paa deres March over de islagte Bælter, skænkede Svenskekongen Langeland med Tranekjær til Ulfeldt — en Erkendtlighed til ham, der havde forraadt sit Fædreland . . . Men Corfitz Ulfeldt fik kun liden Glæde af sine Judaspenge. Som en slagen Mand maatte Svenskekongen et Par Aar efter trække sig tilbage fra Københavns Volde og rømme Danmark, og ingen kan fortænke Kong Frederik i, at han ikke agtede Corfitz Ulfeldts Ret til Langeland. Tranekjær faldt atter tilbage til Christian Rantzau, der siden 1645 havde Lehnat i Pant af Kronen.

Vi er nu naaet til den Tid, da Ahlefeldterne kom til Langeland, hvor de siden er forblevet, og det er en højst romantisk Historie: En ung og skøn Adelsfrøken lader sig ved Nattetide bortføre af sin Elsker. Den vrede Fader sætter efter de flygtende. De bliver hemmeligt viede i en Landsbykirke. Faderen forstøder sin Datter, Graad og Sorg, — men det hele ender, som det skal, i Fryd og Gammen med Rigdom og megen Hæder. . .

Christian Rantzau til Breitenburg i det Holstenske havde en ung og smuk Datter, Margrethe Dorothea hed hun og var kun 15 Aar gammel. Frederik Ahlefeldt til Søgaard bejlede til hende i Tugt og Ære, men hendes Fader vilde ikke vide af ham: Han var ikke nær rig nok til Margrethe Dorothea, der var sin Tids

bedste Parti og Arving til Tranekjær, som hendes Fader, Christian Rantzau, som sagt havde i Pant af Kronen.

Den, der er raadvild, bliver aldrig gift, siger det gamle Ord; men Frederik Ahlefeldt vidste Raad. Han stjal simpelthen Margrethe Dorothea ud af Frøkenkammeret paa Breitenburg og flygtede med hende til en Landsbykirke, hvor de purrede Præsten op af Sengen og blev viet samme Nat. Det var anden Juledag 1656. Christian Rantzau forstødte sin Datter og nægtede at se sin selvtagne Svigersøn; men Frederik Ahlefeldt havde gode Fortalere; hans Svigermoder siges at have staaet paa hans Parti, og selv Kongen og Dronningen lagde et godt Ord ind for ham. Navnlig hos Dronning Sofie Amalie havde den unge galante Kavalier en høj Stjerne.

Og Enden blev god, som det altid maa gaa, naar to unge Elskende trodser Farer og Modgang. Christian Rantzau bøjede sig for Majestæternes allerhøjeste Interpellation og vel ogsaa for sin Kone, der sagde, at Frederik Ahlefeldt ikke blot var et nydeligt ungt Menneske, som havde fordrejet Hovedet paa deres Datter, men at han tillige var et ypperligt Hoved, der havde en stor Fremtid for sig. Han ejede Kongens Gunst, og han vilde nok forstaa at gribe sin Lykke ved Hove, for han havde jo vist sig at være en resolut Mand. — Frederik fik Margrethe Dorothea, og Margrethe Dorothea bragte ham Tranekjær i Medgift.

For Stormstiger og Skyts og jernklædte Svende havde den gamle Borg ofte maattet kapitulere i Tidernes Løb, men aldrig for en Romeo, der med Læmpe bandt Silkestigen til sin Julies Balcon. Hvad de barske Krigsguder erobrede, det gik hurtigt igen; men Cupido gav aldrig Slip igen paa sine Trofæer. Den Dag i Dag — snart 300 Aar efter Junker Frederiks Tid, ejer Ahlefeldterne paa Tranekjær stadig hans Kærlighedsbytte.

Det gik som hans Svigermoder spaaede: Frederik Ahlefeldt blev en stor Mand, den mægtigste i Landet: Storkansler og Lehns greve. Men en mørk Skygge fordunkler hans Eftermæle. Købte

han sin Ophøjelse og Magt ved at svige sin Ven og Velgører Peder Griffenfeldt? Styrkede han Griffenfeldt i Ulykke for at rane hans Stilling som Rigernes Kansler uden samtidig at kunne rane hans Geni? Blev Livsfangens Celle paa Munkholm Frederik Ahlefeldts Vej til den gyldne Rigdom og Magt? Det paastaas, og det bestrides, men endnu har Historien vel ikke fældet endelig Dom i denne Sag.

Fra Frederik Ahlefeldt d. 28. August 1672 blev ophøjet til Lehns greve og til hans Navne og Eftermand i Dag tiltraadte Besiddelsen ved sin Faders Død i 1917, har 10 Ahlefeldter afløst hinanden paa Tranekjær. Frederik og Christian, Frederik og Christian i nærved 300 Aar ligesom Kongerækken med en enkelt Carl indimellem som en anden Kong Hans; og Herskabet paa Tranekjær har i Sandhed været fyrsteligt. Til Tider var de —Rigernes mægtigste Jorddrotter med Besiddelser vidt spredt over Danmark og Norge og Hertugdømmerne, og til Tider trak de sig atter tilbage til Stamgodset paa Langeland for at ruste sig til nye Fremstød; men Storfolk var de altid, med Evne og Vilje til at virke efter deres Adel og Forpligtelser. Vingen i deres Vaaben har altid magtet at løfte dem til dristig Flugt.

Landbrug og Skovbrug har modtaget frugtbare Impulser fra Tranekjær, hvor Greverne som Foregangsmænd lod anstille kostbare Forsøg, hvis Resultater gratis blev stillet til interesseredes Disposition, og Videnskab og Kunst har altid fundet rundhaandede Mæcener paa Tranekjær. Flere af Greverne regnes endog blandt Musernes lykkelige Dyrkere; Generalen f. Ex., og ikke mindst den nuværende Besidder, der er anset som en fremragende Historiker. Hans bindstærke Værker, „Generalen“, „Storkansleren“ m. v., der for Størstedelen støtter sig til Arkivet paa Tranekjær, er foruden at være en livfuld Skildring af to interessante Personligheder tillige et værdifuldt Supplement til vort Lands historiske Orientering.

Lad os i et Par hastige Glimt genkalde Erindringen om nogle

fremfarne Lehnsgrever paa Tranekjær; i Fortrin og Fejl er de af det store Format. Kedelige var de aldrig.

Storkanslerens Søn, Grev Carl — fra 1708 til 1728 — var den store Ødeland, der ved fyrstelig Levemaade spredte, hvad hans Forgængere havde samlet. Han tiltraadte Besiddelsen af Langeland som Danmarks rigeste Mand, der ejede saa meget Jordegods, at ingen har overgaaet ham siden, og han døde paa sin Ejendom i Sønderjylland — Graasten Slot, som en forpint og forgældet Mand med „den store ahlefeldtske Fallit“ som en Uvejrssky over Hovedet. Kun Grevskabet Langeland blev tilbage til hans Arving. Hans Gud var Bugen, og hans Ende var Fortabelsen, som Skriften siger; i hans Spiseborde var en halvrund Indskæring til hans vældige Mave.

Hans Arving, Frederik Ahlefeldt, tiltraadte i 1722, og til sin Død i 1773 sled han sig op for at bringe Grevskabet paa Fode igen. 20 Aar var han, da han blev Herre paa Tranekjær, og efter Sigende saa fattig, at han maatte laane et Par Mark hos Sognepræsten for at kunne give en kongelig Lakaj en Drikkeskilling, da han blev Storkors af Dannebrog; men som gammel kunde han se tilbage paa Frugterne af et langt og strengt arbejdsomt Liv: Han havde genrejst Tranekjærs fordums Glans og endog udvidet Besiddelsen med Stamhuset Ahlefeldt paa Sydlangeland.

Til Minde herom lod han sig afmale med sin Grevinde Elisabeth, og Billedet hænger endnu paa Stamhusets Hovedsæde, Brolykke; for det blev tinglæst, at det aldrig maa fjernes. Det skal have været den naadige Frue, der krævede Jordegodset paa Sydlangeland baandlagt som et Stamhus i Familien Ahlefeldts Besiddelse, for selv Grev Frederik — den vældige Slider, havde andet i Hovedet end Hartkorn og Kapitelstakst. Heller ikke var han fri for menneskelig Daarskab og havde efter Grevindens Mening været for generøs mod den smukke Præsteenke i Magleby, Madam Krag, og foræret hende Hjortholm.

Hans eneste Søn og Arving, Grev Christian, var pengeker og

paaholdende som sin Far; han kviede sig, naar han maatte til Skræderen, og alligevel døde han som en gældbunden Mand. Det var i Lanboreformernes Tid, henimod Slutningen af 1700-Tallet, og han forstod ikke det ny Tidehverv. „Varer det ved,“ skrev han i 1789, „ender det med, at Djævelen henter alle Grevskaber og Baronier og Adelsmænd.“

Det gik dog ikke saa galt, én blev i hvert Fald tilbage, hans egen Søn og Arving til Tranekjær, Grev Frederik. **GENERALEN** kaldes han paa Langeland den Dag i Dag, saa er der ingen fra Lohals til Bagenkop, som ikke ved Besked. Frederik Ahlefeldt til Tranekjær er forlængst optaget i Halvgudernes Kreds, fire Slægtled paa Øen har dyrket hans Minde. „Generalens Tid“ er Langelands store, mytiske Guldalder.

Frederik Ahlefeldt, der sad som Lehns greve paa Tranekjær i 42 Aar, fra 1791 til 1832, var en betagende Personlighed; Officer og Skønaand, Gentleman og Livskunstner. Kvindebedaarer og samtidig en mærkelig liberal og human Aand; stor i Fortrin og stor i Fejl. — Siden Generalens Tid har der kun levet Smaafolk i Danmark. Han løftede for en Stund Hverdagens beskedne Graa op i en højere og festligere Verden. Mon ikke Ørsted og Mads Lange til Bali, der levede deres første Barndoms- og Ungdomsaar i Rudkøbing paa Generalens Tid, har faaet en Brand i Sjælen ved hans Eksempel? Eller Grundtvig og Willemoes, der i det Aar, Spaniolerne var paa Langeland, hørte til hans nærmeste Kreds paa Tranekjær? Mon ikke Generalens festlige Eksempel, der sprængte alle Hverdagens snævre og snusfornuftige Rammer, har lært dem Hverdagens eventyrlige Muligheder?

Generalen plejede at spotte sin pengekære og paaholdne Far med at sige, at naar Følgen af at holde paa Pengene alligevel kun gav Ærgrelser og Gæld, kunde man ligesaa godt lade Pengene rulle; det gav samme Resultat i Kassebogen, men Fornøjelsen var ulige større. Bevisførelsen var maaske vel sofistisk, men hvad brød

Grev Frederik sig om Bogholderi og filosofiske Maximer, naar det kom an paa at more sig. Og det gjorde han i hvert Fald.

Allerede som ung Officer havde han moret sig for et halvt Hundredetusind Rigsdaler, som hans Far maatte skaffe Udvej for, og det var dengang en net Sum. Til Gengæld blev Frederik Ahlefeldt erklæret umyndig. Men hvad var 50.000 Rigsdaler imod den Gæld paa 1 Million, som hæftede paa Grevskabet, da Frederik tiltraadte det i 1791, og som han i Løbet af de første 3 Aar fordoblede?

Man sagde, han lærte aldrig at regne, og Pengesnak kedede ham. Han brugte Pengene til Fester og Gæsteri, til en fyrstelig Levemaade og til Teater og Musik. Hans storstilede Fester var berømt langt udover Landets Grænses, Gæsterne kom og gik paa Tranekjær. Hans Vaner var exclusive og storladne, en Tid holdt han hele tre Teatre og et Kapel til sin daglige Opvartning. Tranekjær var et Hof.

Hans Hofstab var stor og straalende. Skønne Damer og belevne Kavalerer fandt altid aabent Hus paa Tranekjær. Lakajer og Domestikker, Hejdukker i rødt Livré, Acteurer og Musikanter, Rideknægte og Kuske, en Mundkok, en Kapelmester, en Taffeldækker, en Jæger med grøn Kjole og Hirschfänger i Bandoler og en Morian, en lille sort, skinbarlig Nigger, som han havde faaet som Present fra en god Ven i Vestindien — alt dette viste Tranekjær-Hoffets Iscenesættelse.

Paa Teatret i Tranekjær gik franske og tyske og danske Stykker over Brædderne. — Som Teaterleder var Grev Frederik maa-ske sin Tids største og mest frisindede Talent, f. Ex. var han den første, der vovede at give Schillers oprørske „Die Räuber“, der andre Steder fik det til at gibbe i Parykkerne. Og i lune Sommer-nætter sad det grevelige Kapel skjult i Havens dunkle Løvgrotter og musicerede for Gæsterne paa Tranekjær. Det var fin og kræsen Kunst; Generalen overbød endog Actricerne fra København og

var saa dristig at hugge Kongens Livtrompeter for Næsen af Majestæten.

Frederik VI. blev dog ikke vred af den Grund — hvem blev vel vred paa Grev Frederik? Ved et Besøg paa Tranekjær tilbød Kongen endog at udnævne ham til Hertug af Langeland, men Generalen betakkede sig; det var ham nok at være Lehns greve paa Tranekjær — hans Storhed hvilede selvfølgelig i sig selv. „Haa haa, haa haa,“ sagde Frederik VI., „ja, saa kan du sgu blive fri!“

Een Sorg havde Grev Frederik, hans Ægteskab blev sønneløst, og kun en Datter havde han, men hun var til Gengæld ogsaa skaa-ret efter den samme store Form som sin Far. Elise hed hun, og som Elise Lützow blev den blonde nordiske Skønhed det tyske Folks Valkyrie i Frihedskampen mod Napoleon. I Kampens stormfulde Tid stod hun ved sin Mands, Adolf Lützows Side under hans vilde, forvovne Jagt. Hendes Navn var paa alles Læber, og hendes Berømmelse lever usvækket endnu.

Paa sine ældre Dage traadte Elise Ahlefeldt i Forbindelse med Digteren Immermann, i hvis Roman „Die Epigonen“ hendes Far Generalen og hans Kavalerers romantiske Liv paa Tranekjær er gaaet over i Verdenslitteraturen.

Litteraturen var maaske Generalens egentlige Felt, for han var ogsaa andet og mere end en storartet grandseigneur; han var en højt dannet Mand og en sikker Æstetiker; paa samme Tid en følsom Romantiker og en skarp Voltaireianer paa Skellet mellem de to Aarhundreder.

Og saa var han en jævn Mand. Som en Landsfader færdedes han omkring paa Langeland, han spurgte til Hans Rasmussens Havre og Smaagrise og til Stines Tandværk og Gammelfars Gigt, og han kendte hvert Barn ved Navn og forhørte sig om deres Fremskridt i Skolen. Der var Stof til en Konge i Frederik Ahlefeldt.

Hans Eftermæle har da ogsaa antaget et kongeligt Format. Det var ingen Hemmelighed, at hans Privatliv var saare fordoms-

frit, og hans erotiske Ydeevne enorm; Eftertiden har tillagt ham 99 Børn rundt om paa Øen — 99, ligesom Christian IV. og andre store folkekære Afdøde. Folketroen har med dette hellige Frugtbarhedstal givet Frederik Ahlefeldt Sæde blandt Livets stærke og gode Kræfter — han er blevet Guddom, som Troldebjergmandens Tordenkile, der straalte Liv og Kraft fra sig.

Generalens Brodersøn, Grev Christian betænkte sig længe paa at overtage Tranekjær med Arv og Gæld; han overvandt dog sine Betæneligheder, og endnu engang i Grevskabets Historie kom der en Samler til efter en Spreder. Det første, han gjorde, var at lukke Slottet og slaa sig ned i et beskedent Hus i Tranekjær By og saa tage fat paa at bygge det op, som Generalen havde forødt. Det lykkedes, og Tranekjær kom til Kræfter igen.

Der er vel Grund til sluttelig at nævne den sidst afdøde Lehns greve, Christian Ahlefeldt Laurvig, død 1917, der var en fremragende Landmand, som paa egen Bekostning lod foretage almennyttige Forsøg paa Tranekjær, der kom hele det danske Landbrug til Nytte. Den nuværende Lehns greve er kendt som Teater-Mæcen og en kyndig Historiker. Det kendes endnu, at det føles som en Forpligtelse at være Herre til Tranekjær.

Og hvad har Ahlefeldterne paa Tranekjær saa i de forløbne 300 Aar betydet for Langeland og dets Beboere? Vilh. Lütken har i sin Bog om Langelands Historie sikkert stillet Regnskabet rigtigt op:

Noget haardt eller smaaligt Herskab har de aldrig været, sjælden nok nøjeregnende. Og just i afgørende Tider har de handlet med en Almensans og et uegenyttigt Syn paa deres Stillings Pligter, som i høj Grad kom deres Undergivne til Gode. At de langelandske Bønder i lang Tid kunde regnes til de første i Landet i Velstand og Velvære og i praktisk Dygtighed og Forstandsoplysning, hænger for en ikke ringe Del sammen med, hvad Grevskabet ved sin Oprettelse friede dem fra og paa senere Tidspunkter hjalp dem til.

Eventyret om Mads,

Styrmanden fra Rudkøbing, hvis Dattersøn er Sultan af Johore.

Bag Vinduet i den gamle Bayske Købmandsgaard, hvor Folkebladet nu har til Huse, har Skønjomfruen Ida Bay siddet og stirret ned paa den forelskede Skippersøn Mads Lange. Da han rejste til Bali og blev Konge over mange mørke Skønheder, fulgte hun ham i Tankerne. Han bevarede Drømmen om hende i sit Hjerte. Hun gemte hans Gaver i sin Dragkiste. Deres Tanker krydsedes ude over Havene. Men Skæbnen vilde ikke, at de skulde mødes. Ida Bay er det tragiske Træk i Eventyret om Mads, der drog ud i Verden og erobrede Prinsessen og det halve Kongerige.

Mads Lange blev født i Rudkøbing den 18. September 1807. Hans Far var Købmand, Lorentz Lange hed han, og boede i den nuværende Edsbergs Gaard, hvor Mads voksede op sammen med ni Søskende. Der rullede gammelt langelandsk Handels- og Sømandsblod i hans Aarer, og allerede i 1824, da Mads Lange var 17 Aar gammel, tiltraadte han sin første Hyre med Tremasteren „Norden“, der førtes af Kaptajn Burd. En dansk Sømand og Orlogsgast, der var født her i Landet af skotske Forældre.

Det var med dybe Rødder i Fortidens Handelsliv, at Mads Lange drog til Østen. Rudkøbing havde fra gammel Tid haft en omfattende Søfart, og mange Sejlere havde hjemme her ligesom i de fleste fynske Søkøbstæder. De gamle Købmandsslægter havde Skibe i Søen, deres Sønner foer paa fremmede Havne, og Pakhusene i de store Købmandsgaarde bugnede af kostelige Varer fra Østens fagre Riger. Det var Storhandel, da Danmark i den „flori-

sante Periode“, under Napoleons-Krigene, var Europas Grosserer, og slæbte Varer og Guld hjem til de danske Købstæder.

Men Herligheden fik en Ende. Krigen med England lukkede af for det fri danske Handelsrøre, Københavns Bombardement knækkede Tilliden til Fremtiden, og Statsbankerotten fik Kapitalen til at smuldre bort og dermed Initiativet. Købmændene i Rudkøbing saa sig atter henvist til lidt Landhandel med Bønderne i Stoense og Snøde, og Østens Eventyr og rige Markeder var saa fjerne som aldrig før. Smaastaden lukkede sig inde bag Accissebodernes Bomme, Posekiggerne drog den snævre Grænse om Byens Handel, og Pakhusene stod gabende tomme.

Men det var ikke alle, der mistede Troen paa en ny Fremtid. Blandt dem var Mads Lange. Hvad der var tabt skulde vindes tilbage; men ingen anede hin Dag i 1824, da „Norden“ lagde ud fra Rudkøbing Havn, og Mads Lange saa Kirkens Taarn synke bag sig i Kimingen, at Erobringen skulde blive saa straalende, som den blev.

Som i Eventyret maatte Helten gennemgaa mange Farer, inden han vandt sin Prinsesse. I 1830 led Mads Lange Skibbrud paa Indiens Kyst, og Skibet blev totalt ødelagt; men Lange og Burd begyndte paa en frisk. Med Briggen „Maria“ drev de Kystfart med den danske Koloni Tranquebar som Station; en Afstikker foretog han nu og da til Europa, og i 1833, en halv Snes Aar efter at Lange første Gang var draget ud fra Rudkøbing, gensaa han sin Fødeby. Det blev sidste Gang. Arbejdet derude i Østen lagde nu saa stærkt Beslag paa hans Kræfter, saa han aldrig siden fik Stunder til at vende tilbage. Det sidste og stærkeste Baand, hans Kærlighed til Kusinen Ida Bay, var ogsaa i Tidens Løb bristet, saa intet længere bandt ham til Barndomsbyen.

Som Førstestyrmand paa „Syden“ med sin gamle Ven, John Burd som Kaptajn, drog han i 1833 ud paa sin sidste Rejse fra Danmark. Togtet gjaldt Indien og Kina, som fra nu af blev hans Tumbleplads, hvor han lagde sin Manddomsgerning. Skibet var paa

800 Tons, bestykket som en Orlogsmand med Skydevaaben og Skyts for at kunne værges sig mod de talrige kinesiske Pirater, der sværmede som Hajer i den Indiske Sø.

Mads Langes tre yngre Brødre, Hans, Karl og Hans Henrik, den sidste kun 14 Aar gammel, tog han med sig, og alle fandt de deres Grav i det Fremmede i Kampen for at sikre deres Land og By Andel i Verdens-Handelen. Hans Henrik mistede Livet som Jungmand under et Forlis ved Indien, Karl omkom senere ved Balis Kyst. Haabet om den store Gevinst krævede den største Indsats, og Rudkøbingdrene betalte, hvad det kostede; Mads Lange fik intet til givnes.

Forholdet mellem Burd og Lange blev i Løbet af kort Tid udvidet til Kompagniskab. Burd ledede Handlen nordpaa, i Hongkong og Canton, mens Lange slog sig ned paa Øen Lombok — paa Størrelse med Sjælland, der ligger i Nærheden af de smaa Sundaøer, som fra Javas Østspids danner en Øbro ned imod Australien. Lombok er Nabø til Bali, der siden blev Rammen om hans eventyrlige Liv.

Paa Lombok, en yppige Tropeø, havde Mads Lange et fortræffeligt Udgangspunkt for sine Togter. Med sit øvede Øje for Stedets Muligheder havde han valgt den rette Plads. Den store Sejlroute fra Singapore og Ostindien passeredes aarligt af en Mængde europæiske Sejlere, og dertil kom, at Lombok og Øerne deromkring var meget frugtbare paa Ris, Kaffe og Palmeolie, Krydderier og Tobak, som de europæiske Købmænd betalte med store Priser. Til Gengæld medbragte de Industrivarer fra Europa, hvortil Mads Lange fandt et lønnende Afsætningsmarked blandt Øens købedygtige Indfødte.

Der var mange Penge at tjene ved denne Udveksling af Østens og Vestens Produkter, men Handelen havde tidligere været i Hænderne paa driftige kinesiske og arabiske Købmænd, der besejlede Farvandet med deres Djunker. Foruden at give sig af med reelt Købmandsskab var disse Handelsfolk berygtede for at udbytte Befolkningen som Aagerkarle, ligesom de ogsaa gjorde sig store

Fordele som Slavehandlere og Pirater. Den europæiske Handel havde hidtil haft vanskeligt ved at vinde Fodfæste, de kinesiske og arabiske Købmænd var dem for snu og paagaaende, og Risikoen stod ikke i rimeligt Forhold til Gevinsten. Desuden var Farvandet saa farligt at færdes i — fuldt af undersøiske Klipper og Skær, at Sejladsen kun var mulig for stedkendte Folk. Ifølge de gamle ubarmhjertige Strandingslove var enhver Skibbruden prisgivet den grumme Skæbne; Strandingsgodset tilhørte de indfødte Fyrster, og kunde man blot redde det nøgne Liv, maatte man prise sig heldig. Og i rum Sø lurede de altid aarvaagne Piratskuder paa gode Priser.

At Mads Lange var en sjælden Støbning fremgaar af, at han i 1834 slog sig ned paa Øen Lombok, hvor Havets Farer og de indfødtes Uvilje mod de fremmede Hvide maatte afskrække enhver anden. Men Lange sejrede i Kraft af sine rent personlige Evner. Efter hvad Krarup Nielsen fortæller, og han har gjort Studier paa Stedet og talt med Befolkningen, som endnu huskede Mads Lange, havde den danske Købmand et enestaaende Tag paa at omgaas de indfødte. Han satte sig ind i deres Sprog og Tankegang, studerede deres Sæder og Skikke, saa der i Løbet af kort Tid opstod en Atmosfære af gensidig Tillid og Respekt. Imod denne menneskelige Baggrund havde de gamle kinesiske og arabiske Købmænd kun deres raa Profitbegær at sætte op, — hvad der ikke slog til i det lange Løb. Mads Lange erobrede Markedet fra dem, og snart var han ene om den indbringende Handel.

Men det var ikke alene det menige Folks Tillid han vandt; den indfødte Fyrste gjorde ham snart til sin fortrolige Raadgiver, og denne Stilling gav ham selvsagt mange Fordele. Det blev nødvendigt at bygge ny Skibe for at bestride den omfattende Handel, og Virksomheden voksede roligt og støt.

Da slog en engelsk Købmand sig ned paa Øen, en driftig og foretagsom Mand som Lange selv, men uden Skrupler. Hensynsløst trængte han sig frem, og da andet ikke hjalp, intrigerede han

mod Lange og skabte Splid imellem ham og de Indfødte. En blodig Krig blev Følgen, og Mads reddede kun sit Liv i yderste Øjeblik takket være sin hurtige Hest. Mads blev omringet, men med sin Daggert og sin Pistol ryddede han sig Vej og naaede ned til Strandbredden, hvorfra han svømmede ud til sit Skib, Skonnerten „Venus“, der laa et Stykke ude fra Kysten.

Det var igen gaaet Mads Lange galt, saaledes som det altid maa gaa Helten i Eventyret i Begyndelsen. Han stod paa bar Bund, hans Handel var ødelagt og hans Ejendom paa Øen brændt. Men Livet havde han reddet, og det var nok for en Mand som Mads. Han var altid rede til at begynde paa en frisk.

Sin Rigdom havde han mistet, men sit Arbejdsmod og sin Tro paa Fremtiden og en lykkelig Skæbne var ubruds. Paa Bali, Solskinsøen, som den kaldes, etablerede han sig igen, og hans Tillid blev ikke skuffet. Inden 10 Aar havde han der grundfæstet en Stilling, som kun faa Danske før og siden har opnaaet.

Nogle Aar efter det totale Sammenbrud paa Lombok talte hans Flaade henved 15 store, søgaaende Skibe, og en Sværm af mindre Fartøjer besejlede Øerne viden om. Lykken fulgte den raske Rudkøbingdreng, han blev en rig Mand, en stor Mand og en agtet Mand — man tør uden Tvivl tilføje: en elsket Mand, — og det var sjældent dengang, at europæiske Handelsherrer i Østen var elskede. Fortjeneste — Penge og Arbejde, haardt Arbejde, krævede de ubønhørligt af deres undergivne, og meget gav de ikke igen. Men med Mads var det en anden Sag. Monstro det var hans blide fynske Øbosind, som aldrig blev udtørret og goldt under Tropernes svidende Sol? Mon det var hans blide Rudkøbing-Maal, som ikke mægtede blot at beordre? Mads snakkede sig til Rette, som hans fjerne Fædre havde gjort det ved Bystævnet under Majtræet i den blide langelandske Sommer.

Som en godlidende, langelandsk Bondemand var Mads Lange al sin Tid. Fra 1847, da han stod paa sin Magts Tinde og nok kunde have sine Grunde til at forkalke bag en barsk Maske, skil-

moderne i mangt et Rudkøbing-Hjem, hvor Mads havde gamle Kendinge og Venner.

Især fandt disse Gaver Vej til Ida Bay, Langes Kusine og Ungdomselskede. Hun blev aldrig hans, hun vovede ikke at tage den lange Rejse ud til Bali, men hun forblev ugift al sin Tid, og i sine Skuffer gemte hun, den unge Jomfru, der i Aarenes Løb var blevet Familiens gamle Tante, de rige Gaver fra ham, der var draget ud for saa mange Aar siden — Drømmen om Østens fagre Verden i en Dragkisteskuffe.

De mange Aar i det fremmede havde ikke gjort Mads fremmed for det gamle Fædreland. Da Danmark i Aarene 1848—50 var i Krig, sendte han mange Tusind Rigsbankdaler hjem som sit Bidrag, og paa Nationalmuseet i København har man endnu et synligt Minde om ham: Haandskrifter paa Palmeblade, udskaarne Gudebilleder, Vaaben og Ridetøj. Østens Guldpragt og stærke, brogede Farver bag Museets Montrer vidner om, hvad en stærk Rudkøbingdreng har evnet.

Var det Mads Langes Plan at vende tilbage til Danmark? Maa-ske, men som ung kunde han ikke følge sin Hjemlængsel. Bedriften krævede hans Arbejdskraft ubeskaaret, og siden blev det for sent. Man ved, at han i Midten af 1850'erne syslede med Planen om at vende tilbage for at tilbringe sit Otium i Danmark, og Haabet om endnu at ægte Ida Bay har vel heller ikke været slukket. Men den 13. Maj 1856 døde Mads Lange i sine bedste Aar; en hastig Tropesygdom rev ham bort, kun 48 Aar gammel.

Hans Livsværk — saa stort som det blev kort — stod og faldt med hans kraftige Personlighed. Hans Medarbejdere og Brodersønnen Christian Lange evnede ikke at føre Værket videre. Christian Lange realiserede Værdierne efter nogle Aars Forløb og vendte tilbage til Danmark ikke 10 Aar efter Mads Langes Død. De vidtløftige Bygninger blev lagt øde, hans Palads faldt i Ruiner, og da Krarup Nielsen besøgte Stedet, havde Junglen atter erobret sit tabte Land tilbage, og Lianerne slyngede deres grønne Arme

om Paladsets sunkne Mure. „Nogle forvitrede Murrester kigger frem mellem et Vildnis af Bregner og Slyngplanter“, skriver Krarup Nielsen, „de betegner Stedet, hvor hans Palads og Factori har ligget. Store, tunge, rustrøde Stykker Støbegods, Tandhjul og Valser fra Oliemøllen ligger halvt begravet i Jorden, overgroet af frodige Tropevækster — —“ Et Forkrænkelighedens Billede — den store, uafvendelige Død havde lammet det Sted, der før genlød af Liv og Larm. Kun en Grav blev tilbage derude, en lille lav Høj med et muret Gravkammer, der rummer Mads Langes Støv. En engelsk Inskription paa en Stenplade nævner den Døde og hans Data:

*Helliget Mindet om
Mads Johansen Lange.
Født paa Øen Langeland
Danmark
18. September 1807
døde paa Bali
13. Maj 1856
efter at have boet 18 Aar
paa denne Ø.
Dette Monument er rejst ham af hans
Broder og Nevø.*

Øboen Mads Lange, der som ung drog ud for at lægge sine Ben paa en fjern Ø paa den anden Side Jordkloden, den uforfærdede Mand Mads, faldt paa sin Post i Kampen for at skabe et større Danmark. Men Mindet blev tilbage, og det er nok for en Nordbo, hvis Fædre trøstede sig ved Havamals barske Lære:

*Fæ dør,
Frænder dør,
Selv dør du og engang.
Men et ved jeg, som aldrig dør:
Dommen over hver en Død!*

Paa Bali holdes Mads Langes Minde endnu højt i Ære, og ved et Skæbnens Spil blev Købmandssønnen fra Rudkøbing Stamfader til et regerende Fyrstehus. Med en kinesisk Kvinde, The Sang Nio, havde Mads Lange flere Børn, hvoraf en Datter, Cecilie, opkaldt efter Ida Bays Moder, blev gift med Sultanen Abu Bakar af Johore. Deres Søn, Ibrahim, blev efter Faderens Død i 1895 kronet til Sultan, og en Datter er gift med Sultanen af Poltang, et andet af Rigerne paa Malakkahalvøen.

I Rudkøbing lever der endnu i 1943 Slægtninge af Mads Lange.

— — —

Da Mads Lange døde i det fjerne Østen, gik en 4-aars Purk ved Havnen i en anden af Smaaøernes Søkøbstæder og smed Brændestumper i Vandet som Skibe: H. N. Andersen hed han. Hvad Mads havde begyndt, skulde *han* fuldende. Der lever den Dag i Dag Smaadrenge ved Havnen med store Drømme, som kan blive Virkelighed, — om de har Mod som Mads.

—————

Guldalderen.

Ørstederne, Oehlenschläger og Grundtvig.

I Tiden omkring 1800, da Generalen paa Tranekjær holdt sit eventyrlige, romantiske Hof, var 4 af den danske Guldaldertids største Navne knyttet til Langeland.

Det var Brødrene Ørsted, hvis Fødested og Barndomshjem var i Rudkøbing; Oehlenschläger, der var Svoger til den ene af Brødrene, og som skrev sin berømmelige „Langelandsrejse“ efter et Besøg paa Apotheket i Brogade; og endelig Grundtvig, der som Huslærer paa Egelykke fra 1805 til 1808 oplevede sit store digteriske Gennembrud under Indtryk af Husets Frue, den skønne Constance Steensen-Leth, og af Langelands Natur og Oltidsminder.

2 Tænkere og Videnskabsmænd og 2 Digtere — 4 Navne, der satte sig uudslettelige Spor, og som aldrig vil gaa i Glemme.

Først Apothekerens Anders og Hans Christian: Hans Christian var den mindste, født i Rudkøbing 1777; Anders Sandø var et Aar yngre.

Deres første Undervisning var højst nødtørftig, og ingen skulde ane, de vilde stige til Videnskabens højeste Tinder, den ene, Hans Christian, endog blive verdensberømt. En gammel tysk Parykmager var deres første Skolemester, og deres eneste Læsebog var en gammel Bibel; en Bagersvend underviste dem i Tegning, en norsk Student i Regning og Skrivning og Byfogden i Fransk og Engelsk.

Men Lærdommen hang godt ved. Da Hans Christian var omkring 7 Aar og havde faaet en Lillebror, forklarede en gammel Kone ham, at Jordemoderen havde bragt den lille fra Piledammen

— det var før Storkens Tid, og alle Børn i Rudkøbing kom dengang fra Piledammen. Den Forklaring tog Hans Christian dog ikke for gode Varer; smaa Børn kom ikke fra Piledammen, men af Moders Liv. De var født med Smerte, for det stod i Parykmagerens Bibel. „Jøsses!“ himlede den gamle Kone op og slog Hænderne i Vejret, „det Barn bliver ikke gammelt, han er alt for klog.“ . . . Det blev ikke sidste Gang, H. C. Ørsted ikke lod sig nøje med Gammelkone-snak om Naturens Mysterier.

Som 10—11-aars Dreng blev begge Brødrene sat i Apothekerlære hos deres Far, men deres Hu stod til Studeringer, og i For-aaret 1794 drog de til København for at blive „Kakkelovnsstuden-ter“, d. v. s. privat dimitteret ved Universitetet. Et halvt Aar efter blev de Studenter, og snart lyste deres Stjerne paa den akademiske Himmel.

Oehlschläger, der paa den Tid prøvede paa at blive Skue-spiller, boede i Pensionat med dem i Vestergade og blev snart deres gode Ven. I sine Erindringer har han tegnet et fortrinligt Billede af de to unge Videnskabsdyrkere:

„Ørstederne levede meget ensomt,“ skriver han. „Den første Vinter, jeg kendte dem, gik de i lange Kavaier, der næsten naaede dem til Hælene, som Slaabrokker. Arm i Arm klamrede de sig fast og holdt sig til hinanden, saa at de næsten lignede et sammenvokset Tvillingpar. Men for alle Medstuderende straaledede de som Dio-scurer, og selv ældre Lærde mærkede snart, hvad der boede i dem. I academiske Prisaafhandlinger og vundne Guldmedailler viste sig deres Aands og deres Flids Frugter. Nu besøgte jeg dem ofte paa Ehlers Collegium, og hvor forskiellig var denne Omgivning fra min forrige! Det var ikke det lystige Frederiksberg, det lystige Teater, det lystige Selskab hos Madam Møller. Som i en dunkel Munke-celle sade Ørstederne her alvorlige tause og *studerede*. Her gik mig først et Lys op, hvad det vil sige, med Anstrengelse at arbeide for Alvor af Kiærlighed til Videnskaben.“

Ørstedernes Lidenskab var deres videnskabelige Studium, og de dygtiggjorde sig maalbevidst til deres store Fremtidsgerning.

Deres Universitetsstudier blev hurtigt bragt til en glimrende Afslutning. Embedseksamen og Doktorgrad fik de, men det er der jo saa mange, der har faaet i Tidens Løb, uden at man af den Grund har sat Mindeplader op paa deres Fødested og rejst Monumenter paa Torvet.

Ørstederne var *Nyskabere*; de byggede deres Videnskab op fra Grunden. Anders Sandøe Ørsted grundlagde vort retsvidenskabelige Studium — „Retsvidenskabens Fader“ kaldes han. Hans Christian Ørsted revolutionerede og organiserede Naturstudiet i Danmark, — og gjorde et Par videnskabelige Opdagelser, der hver for sig sikrede ham Verdensberømmelsen. Han opdagede Metallet Aluminium, og han paaviste Elektromagnetismen. Han lagde Grunden til hele Udviklingen i Telegrafens, Telefonens og Radioens Aarhundrede.

Aluminium var før Ørsteds Opdagelse det kostbareste Metal i Verden. Kejser Napoleons Søn, Kongen af Rom, fik en Aluminiumsrangle i Daabs gave, en uhyre og sjælden Kostbarhed. I Dag er det et af Industriens uundværligste og hyppigst anvendte Metaller.

Elektromagnetismen blev det Svøb, hvoraf den moderne Tid udfolder sin tekniske Vælde, Elektricitetens Sejrgang over Kloden. Fra at være et blot Kuriosum for den Lærde i hans Laboratorium spændte Ørsted dens vældige ubrugte Kræfter for Menneskesnildets Triumfvogn og gjorde den til Menneskehedens lydige Tjener.

Det var et Særkende for Ørsteds Geni, at det aldrig forskansede sig bag lærde Mure; han dyrkede ikke Videnskaberne alene for Videnskabernes egen Skyld. Naar han forskede Naturens Love, var det i Tidens Aand for som en god Romantiker at anskue Tilværelsen i sin Helhed og som en god Borger for at drage Naturkræfterne til Nytte. Det var da ogsaa Ørsted, der grundlagde Sel-

skabet til Naturlærens Udbredelse, hvis Opgave var — og stadig er at gøre Menigmand fortrolig med Naturkræfterne og deres Love. En Viden, som før kun var forbeholdt de faa, blev takket være Ørsteds klare Fremsyn bragt ud til de videste Kredse i Folket. Den moderne og rationelt arbejdende Haandværker og Landmand nytter sin Viden om Fysik og Kemi hver eneste Dag i sin Bedrift. Og hvad har den ikke betydet for udvidet Horisont, Livsanskuelse og Tro?

„Kendskab til Naturlovene vil fjerne megen gammel Overtro og Trolddom,“ mente Ørsted, og uden hans Selskab til Naturlærens Udbredelse vilde Langelands Bønder saamænd anbringe Tordensten og Flintekiler under Dørtrinet den Dag i Dag for at skærme Huset mod Lynild. De ligger under mange gamle Gaarde paa Langeland; se blot efter, naar de skal rives ned.

Brug Lynafleder! siger Ørsted.

Og naar Stenalderbonden paa Troldebjerg paakaldte Tordenguden i en Stenøkses Skikkelse og ofrede ham hellige Tyre i Gammellung Mose, saa var det, fordi man gennem Slægtled havde erfaret, at Tordenregnen ved Foraarstide havde en sær frugtbar-gørende Virkning paa Markens Afgrøder.

Brug Salpeter! siger Ørsted.

Det var paa Linie hermed, at Ørsted oprettede Polyteknisk Lærestanstalt i København for netop at gøre vort Kendskab til Naturkræfterne praktisk anvendeligt.

Uden Ørsted var Broen til Taasinge nok aldrig kommet. Og naar engang ad Aare Broen bliver indviet, vil han staa der paa Gaasetorvet i Rudkøbing og glæde sig over Bilstrømmen, der er et Resultat af hans Indsats, ligesom Telegrafene og Radioen, hvorigennem Begivenheden rundkastes, er det.

Man sagde engang, at det var ved et Tilfælde, at Ørsted opdagede Elektromagnetismen; han var „kommet til“ at føre en strømførende Ledning henover en Kompasnaal. Det kunde enhver Laboratoriekarl have gjort ligesaa godt, og mange har maaske gjort

det. Men Hovedsagen var den, at Ørsted *forstod*, hvad der foregik; han saa Elektromagnetismens Muligheder og klarlagde dens Love.

Mange Mennesker før Newton har faaet en nedfalden Frugt i Hovedet; men det var Newton, der udledte Tyngdeloven af Tilfældet, — som Ørsted plejede at svare sine Misundere. Og dog havde disse Misundere Ret — omend paa en anden Maade, end de tænkte sig. H. C. Ørsted var nemlig en Romantikens ægtefødte Søn, en Naturens muntre Søn.

Naturens muntre Søn er Lykken næst,
hvorover Nattens Grubler flittigt grunder,
naar Solen synker i det blege Vest,
det finder han med Lethed ved et Under.

. . . som hans Ven digtede i „Aladdin“. Han fandt den forunderlige Lampe og tryllede en Fabelverden frem i dens Skin. En Nouredin — en visse Vismand, der ruger over sin golde Skat uden Evne til at forstaa den og bruge den, var han saasandt ikke. Han hørte til — „de sjældne faa“, som

„ej Jordelænker binde,
men hvis Sjæle sig hæve
til det Eviges Tinde;
som ane det Høje
i Naturens Øje — —“

Han anede „Aanden i Naturen“, som hans filosofiske Hovedværk hedder.

For H. C. Ørsted var der da heller intet Skel mellem Naturforskerens og Digterens Geni — det var ét og det samme; og er det mon ikke vor Tid, der i sin stumpe Mekanikermentalitet har ladet sig blænde af Teknikkens Nikkel og Staal og faaet Synet sløret af Professionalismens sløve Vane? For de Gamle var Naturens Kræfter et Under, der oplodes for deres Øjne. Et Kunstværk, et Digt!

„Man ser let, at Opfinderaanden i Videnskaberne er af samme Grundnatur som Digterevidnen,“ skriver H. C. Ørsted; dens Særkende maa være Enfold, for den maa som Digterkunsten kunne „hæve sig til et Stade, hvorfra man overskuer det tilsyneladende Forvirrede i en klar Enhed.“

Det var denne Enfold, der gjorde H. C. Ørsted og Adam Oehlenschläger til beslægtede Aander og Venner.

Allerede som Unge havde Skæbnen ført dem sammen, og i Danmarks Aandshistorie staar de siden ubrødeligt ved hinandens Side. Adam Oehlenschläger traf, som før nævnt, Brødrene Ørsted i Pensionatet i Vestergade og blev betaget af deres alvorsfulde Forskerflid. Selv drev Oehlenschläger i de Aar rundt paa maa og faa og var ved at gaa paa Grund. Ørstederne bragte ham flot.

Da Oehlenschläger saaledes „drev omkring og blev til ingenting“, kom han en Dag ned til Ørstederne paa Collegiet i Store Kannikestræde; det var en Dag, da mørke og tunge Tanker pinte ham, og overvældet af sit Mismod lukkede Oehlenschläger sig inde paa Collegiets Bibliotek.

„— — her stod jeg engang ene og anstillede sørgelige Betragtninger. Jeg stirrede paa de mange Bind, især paa de gamle Folianter, som Skatte, der evig vare tillukkede for mig. Taarerne strømmede ned ad mine Kinder. I denne Tilstand fandt den ædle Hans Christian mig, trøstede mig og forsikrede mig, at det slet ikke var for silde at studere, dersom jeg selv vilde det. Han bragte mig til sin Broder, der var af samme Mening.“

Den Haandsrækning, som Ørsted da rakte den unge Adam, blev ham uvurderlig — ikke saadan at forstaa, at de hjalp ham til Eksamen og skolemesterede ham, saa man kunde bare risikere, at han var endt som en paapasselig Prokurator og Justitsraad, — de gav ham Troen paa sig selv, de inspirerede ham. De hjalp „Manden med de skjulte Talenter“ til at udløse Lampens Aand.

Da Hans Christian havde disputeret og holdt Doktorgilde paa sit Kammer i Collegiet, faldt Talen paa Digtekunstens Forfald.

„Den var sjunken“ siden Ewalds Tid, lød det; dens friske Væld var udtørret, og der var kun flove Rimerier tilbage uden vide Syner og dristig Flugt — Klubpoeter, der kun sang om Borgerheld og Filisternytte. Derom var alle enige.

Da rejste Adam sig fra sin Stol i Krogen, stod frem i Stuen, slog Næven i Bordet og raabte:

„Ja, det er sandt! — den er sjunken, men den skal Fanden gale mig rejses igen!“

Det var de jævne Ord, hvormed Skjaldenes Adam tømte Bragebægeret ved Hans Christians Doktorgilde en Aften i 1799 — det dyre Løfte for det ny Aarhundrede.

Fem Aar senere, i Sommeren 1804, da Oehlenschläger forlængst var Nordens største Digter, var han med Ørstederne paa Feriebesøg i Rudkjøbing. Digtsamlingen „Langelandsrejsen“ blev Sommerens modne Frugt.

Om intet andet af Oehlenschläger var levnet, var det nok. „Langelandsrejsen“ forklarer fuldtud, hvad Romantiken *betød*, og hvad den *vilde*.

Den betød et Brud med det gamle Aarhundredes kolde Forstand, der kun evnede at dræbe med sin Spot. I Gæstekammeret paa Apotheket fandt han en Dag en Gibsbuste af Voltaire — „den frosne Spottefugl Voltaire,“ og vil slaa den i Gulvet,

— — den tomme Sjæl, han skal herved,
som vilde Kunst og Fromhed døde
og troede fræk paa alt at bøde
med usle Stumper Vittighed.

Men da han vil tørre Støvet af, for endnu engang „ret at se Franzosen ind i hans Abekatte-Fjæs“, opdagede han, at det var Ewald og ikke Voltaire, og det var jo netop Ewalds himmelstormende Poesi, den gryende Guldalders Romantikere vilde — dybe og stærke Følelser, Hjerte og Gemyt og Forstand, men en Forstand, der ikke maatte forkrøble i Smaatterier og evindelig Harceleren over

alt og alle. Den skulde sætte sig store og dristige Maal; den skulde blive romantisk.

I Digtet fra Faarevejle Skov skuer han Lessings Aand mellem de lyse Bøge og tilraaber sit store romantiske Forbillede:

Modige, herlige Kæmpe, i Sværmen gigantisk,
i Dæmringen klar!

Hvo kan lære Dig *at gjøre Forstanden romantisk?*

Svar mig, o svar!

Spørgsmaalet er rettet til Lessing, men kunde for saa vidt lige saa godt være rettet til Gæstevennen i Rudkøbing, H. C. Ørsted. Ogsaa hans Forstand var romantisk.

Ganske vist sagde han til Bonden: Brug Salpeter, men han sagde ogsaa, at Fold og Fedtprocent og Rentabilitet ikke er alt her i Verden.

Naar de to Venner gik sig en Tur i Langelands frodige Sommerdag, som Oehlenschläger har skildret det i sin „Morgenvandring“ i Langelandsdigtene, glædedes de over Bøgeskovens ranke Vækst og over Oltidshøjenes ældegraa Sten og Markens smaa Blomster. Alt det, hvis Værd ikke kan maales og vejes.

— — paa Marken knejste de røde, blaa
Kornblomster frem.

Jeg maatte standse, jeg maatte staa
og hilse dem.

Velkommen atter igen i Aar
paa grønne Jord!

Hvor lifligt I op i den unge Vaar
blandt Kornet gror!

Som Stjerner I blinke, blaat og rødt,
blandt gule Lyn.

O, hvor fortryller mig barneligsødt
jert Sommersyn!

Ak, Digter, du har kun lidt Forstand.
 Ak, Herregud!
 Du skulde kun se vor Ejermand,
 hvor han ser ud.
 Hver Gang, han ser os, han kalder os Tant,
 i Øjet en Torn;
 han kalder os Helvedes Klint iblandt
 det velsignede Korn.
 Den største Naade, han vist os har
 i dette Liv,
 er det, at han stundom af Lommen tar
 sin Foldekniv,
 og skær sig en Haandfuld, stor og tung,
 under vranten Snak,
 og blander os i en Sælskindspung
 blandt Røgtobak.
 Han siger, at smøget paa den Maner
 vi arme Skrog
 efter fattig Lejlighed Verden ter
 nogen Nytte dog.
 For Resten vor Skønhed, rød og blaa,
 er ham hap som hip.
 Alt nyttigt bør gennem Munden gaa,
 det er hans Princip.

Nytten er ikke alt; Skønhed og Glæde og et opladt Sind er Livets bedste Gave. Saaledes lyder Langelandsrejsens Lære; og naar enhver Dansk i Dag evner at glæde sig over Markens Blomster og Bøgeskovens grønne Pragt, saa er det Langelands Kornblomster og Skovene ved Faarevejle og Stengade, der endnu blomstrer og grønnes i en uvisnelig Vaar.

Der har altid været Blomster og Skov; men det var den unge Adam, der saa det og fik andre til at se det.

Maaske havde han slumpet sig til at se, ligesom sin Ven Hans Christian Ørsted, der efter bagkloge Folks Sigende heller ikke havde gjort andet end hvad ethvert Fæhoved kunde gøre — men de gjorde det. Andre havde holdt Aladdins forunderlige Lampe i Hænderne, men smidt den i Skrammelkassen.

Mange Aar efter var Oehlschläger atter paa Langeland, denne Gang i Kong Christian VIII.s Følge. Besøget gjaldt Lehns-greven paa Tranekjær, og Oehlschläger digtede undervejs til Kongerejsens Pris, som var han betalt for det; hvad han faktisk ogsaa var. Om Tranekjær skrev han, Nordens Digterkonge, følgende Strofer, der skal anføres til Skræk og Advarsel:

Hvor herligt ligger Tranekjær Slot,
og hvilke herlige Echotoner!
Hvor klinger i klare Luft dog godt
de stærke, lystige Malmkanoner.
Men rundt i Selskabets muntre Støj,
ved Glassets Klinken, og mens det knalder,
jeg tænker mig paa en Ridderborg
hensat, i senere Middelalder.
I Wallensteins og i Gustavs Tid,
naar Kæmper samledes rigt i Salen,
hvor Rhinens Drue ved endte Strid,
den fyldte Sølv- og Glaspokalen.
Fængkrudtet lyser ved Bægres Klink
hid fra Kanonen paa Stuemuren.
Hvor herligt stander den stejle Brink
dog med sine Haller i Naturen!
Nu bringer os Greven flittigt om
paa Øen, som yndigt os fortryller.
Op til den nordlige Kyst vi kom,
hvor kyssende Bølge Stenen skyller.
Nu kører vi atter ad Danavang

tilbage med venlige Vært fra Borgen,
og CHRISTIAN synger ved Orgelklang
til Herren med Folket Søndagmorgen.

Det var digtet af A. Oehlenschläger, Justitsraad, Rd. af D. p. p. og Professor i Digtekunst ved Universitetet. — Gudernes skønne Gaver er kun kort tilmaalt de dødelige. . . Men naar Professor Oehlenschlägers loyale Skrabad paa Tranekjær forlængst er gaaet i Glemme, vil den unge Adams Morgenvandring over Langelands Marker endnu lyse.

Paa den Tid, da Oehlenschläger stagnerede som Nordens anerkendte Digterkonge og var blevet selvglad og fed af megen Ros og megen Mad, gik der en ung Fynbo i København og drømte store Digterdrømme. „Oehlenschläger bliver ikke altid den første,“ trøstede man den grønne Digterspire, „der kommer ogsaa yngre Mænd!“

Hvad om det blev ham!

Men Nød og Fattigdom havde altid været hans kummerlige Lod, og Vanskelighederne spærrede ham Fremtiden himmelhøjt. Uden Hjælp var hans straalende Geni gaaet til Grunde.

Da traadte H. C. Ørsted til og hjalp ham i Vej, som han i Aarhundredets Morgen havde hjulpet en anden ung Digter; for Ørsted tyngedes aldrig af Alderens og Berømmelsens Byrde; hans Syn for det Store var saa aabent og klart som i Ungdomsaarene paa Collegiet i St. Kannikestræde.

Den unge fynske Landsmand, som han gav en Haandsrækning, var Danmarks anden store Hans Christian — Hans Christian Andersen fra Odense.

Aaret efter at Oehlenschläger i 1804 foretog sin sommerlige Ungdomsrejse til Apothekeren i Rudkøbing, kom Grundtvig til Langeland. Han var netop da blevet theologisk Kandidat og havde faaet Stilling som Huslærer hos Kaptajn Steensen-Leth paa Egeløkke.

Grundtvig var paa den Tid, han drog til Langeland, en tør og stiv Theolog, en Stokfisk; og han kom dertil med Følelsen af at gaa i Landflygtighed. Og saa gik det helt anderledes, end han havde tænkt sig; de tre Aar, han tilbragte paa Egeløkke, blev det store Skel i hans Liv.

Det var hans dybe Betagelse af Constance Steensen-Leth — Fruen paa Egeløkke, som tæde de frosne Kræfter. Som et Vaarbrud brød de frem med uimodstaaelig Vælde.

Da han kom til Langeland, var han en Rationalist af den gamle Skole og gjorde behændige Rimerier i det svundne Aarhundredes Manér — en Wessels og Baggesens Epigon. Da han havde været paa Egeløkke et halvt Aarstid, skrev han i sin Dagbog: ”— — jeg kan ikke udholde at læse, hvad jeg før har skrevet, alt forekommer mig saa tomt, saa flout, at jeg ækles.“ — ”Sponsen fløj op af sig selv,“ skriver han selv. Gæringen sprængte Vinfadets Baand, og Grundtvig blev Digter. Den stive Maske faldt til Jorden, og man saa Grundtvigs Ansigt bag den døde Skal — Skjaldens, Sagafortællerens og Profetens Ansigt.

Det var paa Langeland — i Krigens Tid, da det danske Folk rundt om paa Øerne og i Farvandene kæmpede mod de engelske Orlogsskibe, at han blev sig sin digteriske Styrke bevidst. Først da

„— — Luerne svang
højt sig i Sky,
kom under Vaabnenes Gny
Liv i min Sang.“

Det var paa Langeland, Grundtvig kaldtes til sit Folks Saga-
fortæller. I sin første Bog om Nordens gamle Guder lod han
Fortidens vældige Syner rejse sig fra de Døde:

Ved Midnat jeg sad i min elendige Vraa,
og Nutiden veg fra mit sorgfulde Øje;
ved Stjernernes Glimt fra det hvælvende Blaa
da *Oldtiden* steg fra de fædrene Høje — —

Det var paa Langeland, han stred sig til sin Kristentro i bitter Strid med de kongeligt ansatte Embedsmænd i Bøstrup og Snøde Pastorat, der talte om Markernes Gødskning fra deres Prædikestol og blot docerede en filistrøs Levelære og ”vidste saa godt at maale *Nytten af alle Ting*“.

Det var paa Langeland, han først stod frem blandt sit Folk og talte det til som en af den gamle Pagts Profeter:

O, rejs dig dog, nedsjunkne, faldne Slægt,
mod Himlen op fra Blødheds fule Leje!
Husk, du udsprang af Nordens Kæmpeæt,
til Daad, og ej til Sydens kjælnæ Vellyst!

Og det var her, han som Feltpræst i 1807, da Langelands Bondemilits stod i Vaaben mod Engelskmanden, at han samlede Folket om sin Prædikestol som han rejste i Lader og Stalde, i Bondestuer og Herregaardssale rundt om paa Øen og paa den aabne Mark.

Det var paa Langeland, han lærte Styrken at kende i „det levende Ord“.

Det var, hvad der kom ud af „en vis Candidat Grundtvig“, der i 1805 drog til Langeland for at tjene til Udkommet som Huslærer paa en Herregaard. Han drog dertil som i Landflygtighed, men til hans seneste Alder forblev det hans Ungdoms forjættede Morgenland.

I Bøgenes Ly, paa den mossede Sten
over Fædrenes Ben,
hvor saa gerne jeg bygger
blandt Oldtidens Skygger,
jeg slumred saa sødt.
Da Solen bestraaled den duftende Vang,
ved Biernes Surren og Fuglenes Sang
jeg vaagnede op af de saligste Drømme
for Morgenens Saligheds Bæger at tømme.

O, *Langeland*, du med dit tryllende Eden,
det eneste skønne jeg kender herveden,
du Øernes Dronning og Dannemarks Pryd,
som stedse jeg mindes med Vemod og Fryd,
paa dig hviler Stenen, jeg hvilede paa,
den Sten, hvor de herligste Syner jeg saa,
hvorfra jeg og da *med min vaagnende Sans*
beskuede Morgnens udfoldede Glans.

Den Sol er ikke sunket endnu, der dengang lyste i Kornblomsterne paa den unge Oehlenschlägers Morgenvandring over Langelands Marker, og som varmede den unge Grundtvigs Oltidssten i Strandskoven ved Egeløkke.

Langelands Hovedstad

Nogle Træk af Rudkøbings bevægede Historie.

Som andre Købstæder i Danmark har ogsaa Rudkøbing sine Lokalhistorikere, der med Flid og Kærlighed til deres gamle By har forsket dens Fortid. Der er oftest over disse Lokalskildringer en Hjertelighed, som glæder langt flere end Egnens interesserede — det er Smaabyens fortrolige Sorger og Glæder, der stærkest fængsler den jævne Læser.

Det er Byfoged Steffen Jørgensen, Byskriver P. Rasmussen — hin folkekære, Pastor Lütken og Rentier Th. Winther, som i Rudkøbing har gjort deres Skyldighed og skrevet Byens Historie; og i vore Dage har Tandlæge Chr. Kiilsgaard ført Skildringen up to date med „Træk af Rudkøbing Købstads Udvikling“, der kom til Byjubilæet i 1937. Den lille Bog, der i det væsentlige er bygget paa et flittigt Studium af et stort og utilgængeligt Avisstof, er et sandt Rustkammer for dem, der arbejder med vore Købstæders, og naturligvis specielt med Rudkøbings Historie.

Den efterfølgende Skildring staar for det sidste Hundredaars Vedkommende for en ikke ringe Del i Gæld til Chr. Kiilsgaards Bog.

Det er nærliggende straks at stille to Spørgsmaal: Hvad betyder Rudkøbing — hvoraf kommer Navnet, og hvor gammel er den? Og det er smerteligt straks at maatte svare, at man ved det ikke. Der er dog ingen Mangel paa lærde Forklaringer — der er vel saa mange, som der er Forfattere, men ingen har endnu kunnet overbevise med det endelige uigendrivelige Svar.

Det kommer af den gamle hedenske Høvding Rut, der engang skal have boet her, er der de, der mener. Forklaringen hidrører sikkert fra den romantiske Historieforsknings Tid. Det kommer af Rudskallen — en Fisk, som ses i Byens Vaaben, mener andre. Forklaringen er sandsynligere; men rimeligst er det dog at tro, at Rud betyder en Rydning, en Rydning i Skoven, hvor Byens Huse er blevet lagt engang i Tidernes Morgen.

Bynavnets sidste Stavelse, -köping, har naturligvis aldrig været omdisputeret; det er Købstaden, Købmændenes og Borgernes By i Modsætning til det omliggende Bondeland.

Og dernæst Spørgsmaalet om Rudkøbings Alder: hvornaar rydede de første Folk Skov paa Stranden ud imod Farvandet mellem Langeland og Taasinge og slog sig ned bag Stadens Planker og Grave med Haandværk og Købmandskab? Noget bestemt Aar er det selvsagt ugørligt at nævne og har heller ikke været forsøgt. 650-aars Jubilæet i 1937 var jo, som bekendt, ikke til Minde om Rudkøbings første Opkomst, men om dens ældst kendte Privilegiers *Bekræftelse*, hvilket følgelig maa forudsætte Tilstedeværelsen af en ældre By. Tager man kendte Forhold fra andre danske Købstæder i Betragtning, tager man næppe fejl ved at gætte paa, at Rudköping er endnu en halvanden Hundredeaar ældre end Privilegiet af 29. September 1287, altsaa fra Tiden omkring Valdemar den Stores Tid.

Der havde i Aarene før og efter 1100 været en Række svage Konger, der ikke magtede at hævde Rigets indre og ydre Fred. Indad havde Voldsmænd og selvraadige Stormænd taget sig til Rette som de lystede, og udad var Landet prisgivet de vendiske Sørøvere, der plagede og plyndrede det arme splidagtige og værgeløse Folk. „Midt i Bæltesund — det er Storebælt, ligger Sprov — Sprogø, der er en Sørøverrede og en Skræk for de forbisejlende,“ hedder det i en samtidig Rejseberetning, og overalt sværmede Vendernes Sørøverskuder i de danske Farvande, overalt lurede de bag Nakker og skovklædte Næs, i Fjorde og Bælter og Løb, under

Klinter og Kyst; de red de danske Vande som en Rædslens og Dødens Mare.

„Ved den Tid havde Vendernes Uvæsen sprængt alle Baand,“ skriver Saxo i sin Krønike, „i det østlige Jylland stod alle Landsbyer langs Kysten folketomme, og Agrene laa udyrkede hen. Det østlige og sydlige Sjælland laa ogsaa hen som øde Hede, thi Bønder var der ingen af, og Landet husede kun Røvere og Ransmænd; og paa Fyn havde Venderne kun levnet faa Indbyggere igen. Smaaøerne laa øde, og der var ingen, der turde stoie paa Vaaben eller paa Volde, men man spærrede Fjorde og Vige med lange Pæle, for at de ikke skulde yde Venderne Tilhold.“

Da gjorde Kong Valdemar Ende paa Splittelsens og Borgerkrigens onde Tid; paa Grathe Hede syd for Viborg besejrede han sin Modkonge, Kong Svend — det var den 23. Oktober 1157, og Valdemar den Store blev Konge over det samlede Rige. Med fast og sikker Haand tog han derefter fat paa at knytte de Baand, som var bristet.

I et Rige af Danmarks geografiske Struktur gjaldt det først og fremmest om at sikre Forbindelsen over Vandet mellem Øerne, især den livsvigtige Hærvej fra Ærkebispesædet i Lund i den østligste skaanske Provins, over Øresund, tværs gennem Sjælland, over Storebælt, Fyn og Lillebælt til Ribe, Handelsbyen og Udfaldshavnen i Vest. Til den Ende blev der rejst en Række faste Borge ved Overfartsstederne — Absalon byggede København, Esbern Snare Kalundborg, Knud Pritslavson Nyborg o. s. v., o. s. v. Kongen selv byggede Vordingborg og Taarnet paa Sprogø „midt i Bæltesund“. Disse Borganlæg dækkede Overfartsstederne og blev Baser for hurtigtsejlende Skibe, der i Løbet af en kort Aarrække rensede Søen for vendiske Fribyttere. Danmark var atter blevet en Enhed, en geografisk Enhed, der var en Forudsætning for den folkelige og statslige Enhed.

Dette er den danmarkshistoriske Baggrund for Rudkøbing. I Søerne og Mosedragene paa Nordlangeland, hvor Øen smalner

ind mellem Korsebølle og Botofte Strand, er der sandsynligvis blevet opført et fast Taarn som et Led i Rigets Befæstningskæde, og i Ly af det ældste Tranekjær, der vogtede Farvandenens Sikkerhed, maa det antages, at Rudkøbing er vokset op.

Vendertidens skræmte Bønder kom atter frem fra deres Skovskjul og tog fat paa at genrejse de fjendehærgede Marker og Byer, og raske Folk slog sig ned ved den aabne Strand og tog deres Chance som Skippere og Købmænd, nu der var Fred paa Havet. I Strandskoven ud imod Løbet mellem Langeland og Taasinge ryddede de sig en Plads, stor nok til deres Værksteder og Boder, — Tømmer og Tjære til de spaantækte Bulhuse var for Haanden i Overflod saa vidt som Skoven faldt, en Skibbro af Pæleværk og Sten blev slaaet fra Land ud i den flade Strand, og Staden blev hegnet med Planker og Risfletning mod Skarnsfolk og vilde Dyr, og under Bymændenes Træ blev der rejst en Stok og en Kag til Tegn paa Fællesskabets Lov, der ikke ustraffet lod sig krænke. Da alt godt og vel var kommet i Gænge og under Tag, tog de fat paa at brænde Kalk og kløve Sten til Kirken. Efter Dagens lange Slid mødtes de paa Byggepladsen, de ærlige Brødre af Guds Legems Laug — Sudere og Skindere og Ølbryggere og Kræmmere; og sent i den lyse Sommernat byggede de paa Herrens Hus, den hellige Nicolai — Handlens og Søfartens Beskytter — til Ære og sig selv til evig Salighed.

Saaledes rejste sig paa Ødeskovens Tomt Nybyggerbyen, Rydningsbyen, Rudkøbing! Og de Gamle satte tre Fisk i Stadens Vaaben for at besværge Havets gode Magter, saa dets Overflod og Rigdom maatte følge Rudkøbing i Fremtiden.

Der gaar dunkle Sagn om en ældgammel Købstad paa Langeland, som hed Lavindskøbing, og som siges at have ligget i de side Strandenge i Bunden af Linelse Nor. Men Byen havde ingen Lykke, og den svandt i Mørket, hvor den var kommet fra, og Strandfuglene jamrer deres sørgmodige Klage over Lavindskøbings

Tomt. Naar Ploven trækker sit Skær gennem Klæsøgaards Jorde, kommer endnu Tømmer og Stenbro og Murbrokker for Dagen.

Maaske fik Lavindskøbing sit Dødsstød, da Venderne hærgede Landet og afskar Byen fra dens Søhandel; Handelsrøret paa Havnen sygnede hen, og Sejlløbet groede til i Norets Fladvand, og Bymændene mistede deres Næring. Og da Rudkøbing rejstes i Skovlysningen ud imod det aabne Hav, hvor den ny Tids Puls bankede, var det ude med Lavindskøbing, og den gamle By sank i Glemsel. Nybyggerbyen med de unge, stærke Kræfter slog den ud.

„Strengelig forbydes alle Fremmede, som af andre Stæder did til Langeland kommendes vorder, i nogen Maade med Køb eller Salg Rudkjøbings Indbyggere at forurette, heller og deres Friheder imod deres Villie skulle forandre, under Vor Hævn og Vrede,“ skrev Hertugen i sit Beskærmelsesbrev for Rudkøbings Indbyggere i 1287. Rudkøbing havde vundet Hævd som eneste rette Købstad paa Langeland.

Byens Privilegier, som Gang paa Gang er blevet fornyet og bekræftet i Aarhundredernes Løb, var Borgernes faste Værn imod Omegnens Bønder og fremmede Købmænd, som vilde paaføre dem ubillig Konkurrence. Det var Landboerne paalagt at „føre deres Varer til Torvs i Rudkøbing og der sælge dem for gangbare Priser, samt igen købe hos Borgerne de Varer, som de til deres Huses Behov havde fornøden,“ og ingen maatte fragte andres Varer, da „enhver, der ej selv havde Fartøjer, skulde fragte saadanne hos Borgerne i Rudkøbing, naar de deres Varer vilde for egen Regning udføre“.

Udførslen af Egnens Landbrugsprodukter var Byens økonomiske Grundvold. Heste og Kvæg, Korn og Huder var de væsentlige Eksportartikler, som for største Delen gik sydpaa til de nordtyske Hansestæder ved Østersøen; i Stedet indførtes Øl og Salt, Tekstiler og Kramvarer”. I Byens egne Værksteder fremstillede Skomagere og Garvere, Smede, Kandestøbere, Plattenslagere,

Vandtmagere og Vævere o. s. v. deres Arbejder, som dels blev afsat, naar Omegnens Bønder kom til Bys, dels rundt om paa de store Aarsmarkeder ved Valfartskirker og Helligkilder. Haandværkerflid og Købmandssnilde gav Rytmen i den gamle Købstad.

Selvsagt har denne stiltfærdige borgerlige Næring ikke sat sig dybe Spor i Historiens store Bog — Hverdagens Sysler er ikke blevet tegnet an i Klosterannaler og Statsakter, hvor kun de store, skelsættende Tidehverv har fundet Plads. Naar Orlog og Krig gik over Landet, har Rudkøbing dukket sig, og Tranekjær har taget Stødet af og er blevet nævnt med Hæder eller Skam, som Kampen bragte Sejr eller Nederlag. Kun undtagelsesvis blev Rudkøbing inddraget i Begivenhederne, f. Eks. i Svenskekrigen, men i saa Fald har man ogsaa bevaret fyldige Efterretninger.

Den 25. Januar 1658 kom Svenskerne til Rudkøbing; det var en Ryttertrop paa 80 Mand, der lidt over Middag kom travende over Isen fra Vemmenæs. Paa Havnepladsen gjorde de Holdt en kort Stund for at spørge om Vej og sikre sig en stedkendt Mand, hvorpaa de straks efter forsvandt østerud ad Brogade mod Spodsbjerg — firsindstyve Hestfolk, der en iskold Vinterdag hastede gennem Rudkøbing for at sønderlemme det danske Rige; firsindstyve Hestfolk, der førte Skæbnen med sig paa Sattelknappen som en viljeløs Fange.

Det var Erik Dalbergh, der var ude for at prøve, om Isen kunde bære. Fra Spodsbjerg red han over Langelandsbæltet til Laaland og samme Aften tilbage over Isen til Rudkøbing, hvor han blev Natten over. Dagen derpaa jog han i flyvende Fart til Svensk-kongens Kvarter paa Dalum Kloster og overbragte ham den gode Tidende: Isen laa som en sikker Bro mellem de danske Øer, stærk nok til at bære den svenske Hærmagt til København.

„Nu, Broder Friederich, skal vi to tale Svensk med hinanden!“ udbrød Karl Gustav og slog Hænderne sammen — „overmaade glad“ efter hvad Erik Dalbergh beretter i sin Dagbog.

To Dage efter marcherede den svenske Hær over det islagte

Vand fra Svendborg, over Taasinge og Langeland, til Nakskov. Forrest red Kongen og Dalbergh med Rytteriets Fortrop, og bag dem sluttede hele den vældige Krigsmagt op. Som en sort, kæmpe-mæssig Midgaardsorm krøb den i to Dage og Nætter over de vinterhvide Øer — Hestfolk, Fodfolk, Skyts og Tros. Som en dump, rullende Torden gungrede de Tusinders taktfaste Fodslag over Isen i Vinterens korte Dag og lange Nat.

Inden Ugens Udgang stod Svenskerne velbeholdne paa Sjælland og rykkede mod København for at aftvinge Danmark en hastig og „raisonabel Fred“, og de fik den: Skaane, Halland og Bleking, Bornholm og store Dele af Norge kostede det Danmark.

Men Freden varede kun til hen paa Eftersommeren, da Karl Gustav fortrød de billige Vilkaar, han havde indrømmet Kong Frederik. Hans Plan var nu helt at opløse det danske Rige og indlemme dets Provinser i Sverige. Uden Krigserklæring indskibede han denne Gang sine Tropper i Kiel og stod op gennem Langelandsbæltet til Korsør, hvor han gjorde Landgang; og herfra sendte han sine Gesandter til Slagelse, hvor de mødtes med de danske Udsendinge. Danmarks Rige skulde udslettes og indgaa i det svenske Østersøvælde; saaledes lød Karl Gustavs hovmodige Befaling. Danmark var en visse Gren, der skulde kappes.

Da rejste Folkeviljen sig i enig Kraft — aldrig! Det aabne Land blev tvunget, men over Københavns Volde naaede Svenskerekongen ikke, og denne Fodsbred Jord, som blev holdt paa Trods af en vældig Overmagt, var nok til at frelse Danmarks Fremtid.

Det Heltemod, som Københavns Borgere da udviste, er ofte og fortjent blevet fremhævet; men de var dog ikke ene om Hæderen. Vilh. Lütken har med Rette hævdet, at Langelændernes Krigsbedrifter fuldtvel kan sidestilles hermed. Deres Forsvar af Langeland i Tiden fra Oktober 1658 til Marts 1659 maa endnu aftvinge Respekt; og da Øen alligevel kom i Svenskernes Magt efter mange forgæves og blodige Forsøg, var det ved List og ikke i aaben Kamp, at den svenske Overmagt sejrede.

Denne Gang var Svenskerne kommet ved Sommertide og kunde ikke uden videre falde med Døren ind i Huset, men man ventede dem til Langeland hvad Dag, det skulde være. Ovre paa Fyn laa Svenskerne mandstærk i Kvarter og biede kun paa gunstig Lejlighed til at sværme ud over Langeland for at plyndre og brandskatte. Men Langelænderne var rede og væbnet til Tænderne for at bide fra sig. Skanser blev opkastet langs Kysterne, hvorfra der Dag og Nat blev holdt skrap Strandvagt over imod Skovene paa Fyns Land. Borgere og Bønder øvedes i Vaabenbrug tidlig og silde. Og fra hvert Kirketaarn paa Øen spejdede aarvaagne Folk med Haanden paa Klokkerebet, rede til at ringe Mand af Huse, om Svensken skulde komme. Man vidste, at denne Gang slap man ikke med en hastig March fra Rudkøbing til Spodsbjerg.

Saa kom Angrebet Onsdag den 6. Oktober. Det var Orlogsskibet „Svanen“ paa 12 Kanoner, der stod ud fra Svendborg for at dække en Landgangsflaade paa tre Fartøjer med Ryttere og Fodfolk, der havde Ordre til at besætte Rudkøbing. Fra Næshoved Klint og fra Rytterskansen og Revbjerg Hale fulgte man agtsomt de tunge Skibe, der dukkede frem bag Skoven ovre paa Taasinge; de rundede Stenodden og stod sydpaa gennem Løbet mellem Langeland og Siø og tog Kurs mod Rudkøbing. Nu var han der, Svensken! Klokkerne tog til at klemte deres tunge Dødssalme udi Efteraarsdagens store Stilhed: Svenskerne! Svenskerne! Svenskerne kommer! lød det, truende og tungt, som ringede de for Lig.

Som en Straaild løb Rygtet udover Øen, at Svenskerne var ved at gaa i Land i Rudkøbing. Nu gjaldt det — Kone og Børn, Hus og Hjem, Liv og Velfærd. Plejl og Plov blev smidt til Side, og Mænd og Karle og halvvoksne Drengene strømmede til Mønstringspladsen paa Kirkegaarden, hvor Herredsfoged og Præst stod rede med Kirkebøssen og Skydegeværer og Pigkæppe. Enhver Bonde fik sit Vaaben. Uden Ord sluttede de det i Næven og traadte an. Fra Huse og Gaarde kom Piger og Koner rendende til med Ølbimbel og Madpose og varme Trøjer — og saa til Rudkøbing!

Høstvogne og Kærrer ramlede afsted ad Landevejen, saa stærkt som Bæsterne kunde trække.

Ved Rudkøbing var de tunge Landgangsbaade i Færd med at varpe sig ind til Skibsbroen. Vaaben og Spær stirrede op over Rælingen som Pigene paa en Pindso, og Rytterne stod rede med Haanden i Bindslet og Hjælmen trukket fast og dybt ned i Panden. Ingen lod sig se paa Havnen, det var som Byen var uddød og Langelænderne havde reddet sig paa Flugt. Der var stille og tyst; man hørte kun Aarernes taktfaste Dunken og de korte knappe Kommandoord fra Landgangsbaadene. — Fjendens fremmede Sprog! En Hest vrinskede. Ovre fra Siø lød Maagernes hæse Klage.

Da rungede Stormklokken fra Taarnet, og Byhornet skingrede som Domsbasunen paa den yderste Dag. I samme Nu myldrede Langelands Folk frem fra deres Skjul og rasede mod Havnen, saa Træskoklamperne slog Gnister af Brogades Sten. Angrebet traf som et Lyn. Med et Skrald brasede Parterne sammen paa Skibsbroen. De svenske Ryttere og Heste blev kastet i Vandet og maatte redde sig, som de kunde bedst.

Landgangen var slaaet tilbage, for Langelænderne slog fra sig som vrede Dyr, der kæmper for Livet.

Det blev ikke eneste Gang, Svenskerne forsøgte paa at tage det rige fristende Langeland — Kampen paa Skibsbroen i Rudkøbing Onsdag den 6. Oktober 1658 er blot en enkelt Episode. Endnu 4 Gange løb Fjenden Storm, før det lykkedes. Søndag Formiddag den 17. Oktober kom de igen udfor Rudkøbing med flere Skibe og Mænd end første Gang. Fra om Morgenen Kl. 9 til næste Dags Eftermiddag Kl. 3 blev der „kanoneret stærkt“, men Svenskerne blev atter vist af.

Nu saa de Tiden an og biede paa Vinteren, for at Kulden kunde slaa Bro for dem som Aaret før. Ved Juletid satte Frosten ind, over Nytaar var Isen saa tyk, at den kunde bære, og Natten til Helligtrekonger prøvede de paa at gaa over fra Taasinge. Denne

Gang var Valpladsen det islagte Sund, og Svenskerne blev slaaet tilbage paany. Men den Vinter var en streng Tid for Langelænderne med at ise Render om Øen.

Da Isen var brudt op i Begyndelsen af Februar, kom Svenskerne igen og lagde sig udfor Østkysten ved Andemose Knøs, en Fjerdingvej fra Stensgaard, og samtidig angreb de ved Strandby paa Vestkysten. Det lykkedes straks Fjenden at faa Fodfæste paa Land, og en Tid lang saa det sort ud. Kampen rasede Dag og Nat, og først Tredjedagen derefter var Svenskerne drevet paa Flugt; men Sejren havde været dyrekøbt: Vincent Steensen til Stensgaard faldt allerede i den første Træfning ved Andemose Knøs, og med ham mange menige Langelændere. Hvad de hed er for længst glemt, navnløse sank de i Graven, — kun een eneste kan i Dag nævnes ved sit Navn; ikke fordi han vist udmærkede sig frem for nogen anden, men blot ved et Tilfælde: Mads fra Ennebølle! — lad ham mindes som Svenskekrigens ukendte Soldat.

Det var den 9. Februar — to Dage før Stormen paa København, at Langelænderne slog den svenske Overmagt tilbage, og de havde ingen Volde og Bastioner til Brystværn, men kun deres fattige, graa Kofter.

Men Sejren blev stakket; den 20. Marts var Svenskerne over dem paany med 12 Orlogsskibe og 50 Transportffartøjer, ialt 2500 Mand. Langelænderne var som altid paa Færde og tog varmt imod Svensken, og ingen slap fra Borde. Men om Natten listede en Flaadeafdeling sydpaa, og tidligt paa Morgenen, da Maanen var gaaet ned, gik de i Land ved Stengade Skov.

Langeland var faldet.

Mindet om de 8 Maaneder, hvor Langeland var i Svenskernes Vold, fra Marts til November 1659, lever endnu 300 Aar efter i Sagn og Folkemunde paa Øen. Det var en Rædslens og Dødens Tid; Plyndring og Brand, Pinebænk, Hungersnød, Drab og Elenighed. I Rudkøbing laa hveranden Gaard i Ruiner, og saa sent som i 1690 — en Menneskealder efter, var der endnu 34 øde

Byggsteder. Svenskekrigen slog Rudkøbing med Fattigdom og Nød, som den sent forvandt.

I det følgende Hundredeaar forblev Rudkøbing en lille By, der stræbte i det stille for det daglige Udkomme; og det var egentlig først i de sidste Aartier af det 18. Aarh., at der sporedes en mærkbar Fremgang. Det var i den gyldne Handelsperiode under den franske Revolution og Napoleons Krige, da Størsteparten af Europa stod i Vaaben. De neutrale danske Koffardiskibe var da saa godt som ene om Verdenshandelen, og ogsaa Købmænd og Rhedere i Rudkøbing nyttede dristigt Konjunkturerne og tjente store Penge. „De handlende svømmer i Overflod og opdynger Vindinger,“ hedder det om de Rudkøbing Købmænd i Aar 1800.

Men ogsaa denne Velsignelse skulde faa Ende; Danmark kunde ikke i Længen undgaa at blive inddraget i det store europæiske Opgør; Krigen kom, og dermed var der sat en Stopper for den fri danske Handel rundt om paa alle Verdens Have. Hvor der før havde hersket Liv og Handelsrøre, blev der nu øde og tomt. Ogsaa Rudkøbing fik dette Omslag at mærke, og de Handlendes Overflødighed og Vinding forandredes snart til Mangel og Tab.

Det var under disse europæiske Krigsbegivenheder, at Rudkøbing og Langeland for sidste Gang gæstedes af fremmede Soldater — af Spaniolerne. Ganske vist kom de ikke som Fjender, men som Allierede, men deres Tilstedeværelse henledte dog hele Danmarks Opmærksomhed paa Langeland, og det er vel ikke for meget sagt: ogsaa de europæiske Krigskabinetters.

Ved Englændernes Overfald paa København og Byens Bombardement var Danmark blevet kastet i Napoleons Arme, og han sendte derfor et Hjælpekorps under Kommando af Bernadotte her til. Uheldigvis var det blevet forsinket undervejs, saa Storebælt var spærret af de engelske Krigsskibe, da de naaede frem. Hjælpekorpsset maatte derfor forblive paa Fyn, hvor det foreløbig lagdes i Kvarter. Den 25. April og de følgende Dage overførtes den spanske Bataillon „Cataluna“ og en Eskadron af Dragonregimen-

tet „Villaviciosa“ m. v. ti Rudkøbing, hvor en Del af dem forblev i Kvarter, mens Resten fordeltes rundt om paa Langeland. Indkvarteringen varede omtrent 4 Maaneder og har i det store og hele kun efterladt sig gode Minder. — Spaniolernes Tid har mange Langelændere hørt om med Fornøjelse af deres Bedsteforældre: Det var flinke Folk; smaa og sorte og venlige, men galhovede som en Ulykke, naar det stak dem. Og saa røg de en forskrækkelig Bunke Cigaretter, noget Stads, som ingen Langelænder vilde tage i sin Mund.

I de Maaneder, Spaniolerne laa her, begyndte Napoleons Kæmperige at knage i Fugerne, og det blev de spanske Tropper paa Langeland, der kom til at spille den verdenshistoriske Rolle at være de første, der vovede at sætte sig op imod Selvherskeren. De var her nemlig kun ugerne i det kolde Norden, men Napoleon havde Magten i Spanien, og der var ingen, der havde spurgt dem. Da Napoleon havde sat sin Broder til Konge i Spanien, begyndte det at murre, og da Spaniolerne paa Langeland fik Nys herom, var de ikke til at styre. De ventede blot paa en Lejlighed til at slippe hjem for at være med til at bekæmpe den franske Voldshersker.

Lejligheden laa lige uden for Døren — Englænderne! Efter at den danske Flaade Aaret før var blevet tilintetgjort og bortført, var de engelske Orlogsmænd ubestridt Herrer i de danske Farvande. De laa der overalt i Bælter og Sunde og krydsede daglig langs Langelands Kyst. Naturligvis vilde Englænderne hjælpe med at bringe Spaniolerne tilbage til Spanien for at bekæmpe Napoleon. Det gjaldt blot om at komme i Forbindelse med dem.

Sekondløjtnant Don Antonio Boixar, der laa i Kvarter i Rudkøbing, vovede det farlige Skridt. Paa en Tjenesterejse til General Romana i Nyborg aftalte han med en Fisker fra Stokkebæk om at sætte sig over til Lohals, men da han tæt under Langeland opdagede tre britiske Orlogsmænd, tvang han Fiskeren med sin Pistol til at sejle sig over til Englænderne. Han adlød, og ombord foreslog

han at føre Spaniolerne tilbage til Spanien. Den Plan syntes Engländerne svært godt om, og Kontreadmiralen Keats lovede beredvillig Hjælp.

Sekondløjtnanten satte sig derpaa i Forbindelse med den spanske Overgeneral i Nyborg, Romana, der snart blev vundet for Planen, og han beordrede alle spanske Tropper samlet paa Langeland, for at de derfra kunde overføres til de ventede engelske Skibe. I Løbet af kort Tid var der samlet ialt 9000 Spaniolere paa Langeland.

Franskmændene, der laa paa Fyn under Marskal Bernadottes Kommando, anede snart Uraad og søgte at gøre Landgang paa Langeland for at afvæbne Oprørerne. De prøvede en Nat paa at sætte sig fast ved Strandby, men blev slaaet tilbage af Spaniolerne og kom ikke igen — men Langeland har, hvad intet andet Sted i Danmark kan opvise Magen til, en veritabel Valplads fra Napoleonskrigene, hvor franske og spanske Soldater har kæmpet mod hverandre.

De spanske Tropper blev efterhaanden trukket bort fra Rudkøbing og forlagt til Østkysten, hvor de med Utaalmodighed afventede den engelske Flaade, der skulde føre dem bort. Omsider ankom Admiral Saumarez med Linieskibet „Victory“ — Nelsons berømte Skib, hvorpaa han havde fundet Døden for tre Aar siden i Slaget ved Trafalgar. Han ankrede op Kl. 3 om Eftermiddagen udfor Stengade Skov og havde tre andre Skibe med sig. De følgende Dage maatte 400 Bøndervogne køre Proviant til Stengade Skov; 300 Oksekroppe, 600 Tdr. Rug, 8000 Pund saltet Flæsk o. s. v., der blev taget ombord paa den engelske Flaade; og ved Daggrø den 21. begyndte Indskibningen af de 9000 Spaniolere, dels ved Stengade Skov og dels ved Spodsbjerg. Kl. 6 om Aftenen var Indskibningen tilende, og Flaaden gik under Sejl — til Frihedskampen i Spanien.

Det var ikke alle Spaniolerne, der naaede at komme bort. Paa Sjælland blev to Regimenter afvæbnet og Maaneden efter Ind-

skibningen ved Stengade sendt som Krigsfanger til Frankrig over Laaland og Langeland og Fyn. De passerede Rudkøbing „— — i en temmelig ynkelig Forfatning, gennemblødte af Regn og tilsølede af Dynd og Skarn; mange af dem manglede Sko, og deres Fødder var hovne og ømme.“

Var det et Varsel om Napoleons Tilbagetog fra Moskva, der hin Dag viste sig i Rudkøbing?

I Tiden, der fulgte, blev Rudkøbing forskaanet for Historiens kolde Pust; det blev i det ydre en stille Tid, men indad en Række støtte Arbejdsaar, hvor Rudkøbing voksede sig stærk og stor. Det sidste Hundredeaar er Beretningen om Hverdagens Kampe og Sejre — en Række Data, som betegner Rudkøbingborgernes Vej mod politisk Frihed og gode Kaar; Politikkens og Teknikkens Erobring.

Aaret 1837, hvormed Tandlæge Chr. Kiilsgaard begynder sin kronologiske Oversigt over Rudkøbings Historie op til Byjubilæet, kan med Rette sættes som et Skel i Byens nyere Udvikling. Den 24. Oktober 1837 udkom den kongelige Forordning, hvorefter Borgerne fik Medbestemmelsesret ved Byens Styre — de blev *ansvarlige*. Det er paa denne Baggrund, det sidste Hundredeaars Fremskridt maa ses.

Kommunale Fremskridt er haandfaste Kendsgerninger — Vand og Gas, Elektricitet, Kloaker, Trafik, Hygiejne o. s. v. o. s. v. Selvfølgeligheder, vil man paastaa, men Selvfølgeligheder, som har ændret Tilværelsen i Bund og Grund.

Rammen om det kommunale Selvstyre blev naturligt det nye Raadhus — Symbolet paa den ny borgerlige Orden; det blev rejst i 1845 med indre Udstyr efter Tegning af Byskriver Rasmussen, den sindrige Altmuligmand, der foruden at være Byskriver og Møller og Godsforvalter og Prokurator og meget mere, gav sig af med at opfinde Revolvere og Undervandsbaade og Varmluftsmaskiner og endog fik Tid til et omfattende Forfatterskab om Langelands Historie og „Guds Tilværelse og Egenskaber“. 1838 afholdtes

det første Valg til Borgerrepræsentationen, 1884 stiftede Høker H. R. Larsen en socialdemokratisk Forening, 1929 fik Socialdemokraterne første Gang Flertal i Byraadet, og 29. Marts 1919 blev Sparekassedirektør Rud. Lund Rudkøbings første folkevalgte Borgmester. Dette er i Korthed Stadierne i Rudkøbings demokratiske Udvikling. Naar man dertil føjer Pressen — Langelands Avis fra 1850 og Langelands Tidende fra 1862 som de ældste, har man det Instrument, hvormed Borgerviljen satte Tingene under Debat og gjorde Rudkøbing til den gode og sunde By af i Dag.

Der var nok at tage fat paa for de ny Magthavere — f. Eks. Byens Sundhedstilstand, der var gyselig, som i alle Købstæder dengang. 1849 klages der over, at Spildevandet fra Brændevinsbrænderierne flød ud i Rendestenene og ofte satte hele Østergade under Vand. Saa sent som i 1878 var Rendestenene endnu til største Gene for Gadelivet: „Byens afskyelig dybe Rendestene har stadig i den varme Tid været opfyldt af de værste Uhumskheder, som navnlig under Rendestensbrædderne have samlet sig i større Masser, og som stadig udbrede en utaalelig Stank,“ hedder det den 8. August midt i Hundedagenes Sommerhede. „Forraadnede Rotter findes i stor Mængde under Rendestensbrædderne!“ 4 Aar efter, i 1882, vedtog Byraadet at anlægge den første Kloak. Indkomstskatten maatte derved sættes op med 6,256 Kr., men de Penge var vist givet godt ud.

I 1853 maatte det foreholdes Byens Slagtere ikke at lade Indvolde og Affald af slagtede Kreaturer „henligge i Gaardene til Forraadnelse“, og det blev forbudt at „udlade stinkende Vand og deslige i Byens Rendestene“ — mellem 4 Morgen og 11 Aften! Man forstaar Oldemors evigt besungne Lavendelduft; det var simpelthen for at holde Stanken ud. Men i 1890 vedtog Byraadet at indføre offentlig Kødkontrol, 1892 blev det forbudt at hælde Latrinen i Ejendommenes Møddinger, og kommunal Renovation blev obligatorisk. 1911 kom W. C.-Systemet.

Haand i Haand med at fjerne de latente Smittekilder bestræbte

man sig paa en aktiv Sanitetsordning. 1859 blev den første Sygekasse oprettet, og i November 1861 blev Sygehuset færdigbygget. Aaret efter blev Regimentschirurg Toft ansat som Sygehuslæge med en Løn af — 80 Rdl. = 160 Kr. aarlig; saa var Dr. Møller bedre aflønnet, han fik hele 800 Kr. i 1891 og saa ekstra, naar han satte et Ben af. Ved Siden af Byens autoriserede Lægevidenskab virkede Bager Rasch med stort Held; han havde lært Kunsten at sætte forvredne Lemmer i Led af sin Far, Degnen i Tullebølle, og ved hans Død i 1869 hed det om hans forbudte Kunster, at „nu han staar fri for den jordiske Dommers Tiltale, tør det siges, at han har frelst mange Mennesker for at blive Krøblinge for hele Livet.“ Det er troligt nok; for man kan jo ikke fortænke Folk i, at de kviede sig ved at gaa til Regimentschirurgen, der — bogstavelig talt, maatte tage nogle Ekstraben for at klare sig med de 80 Rdl. om Aaret.

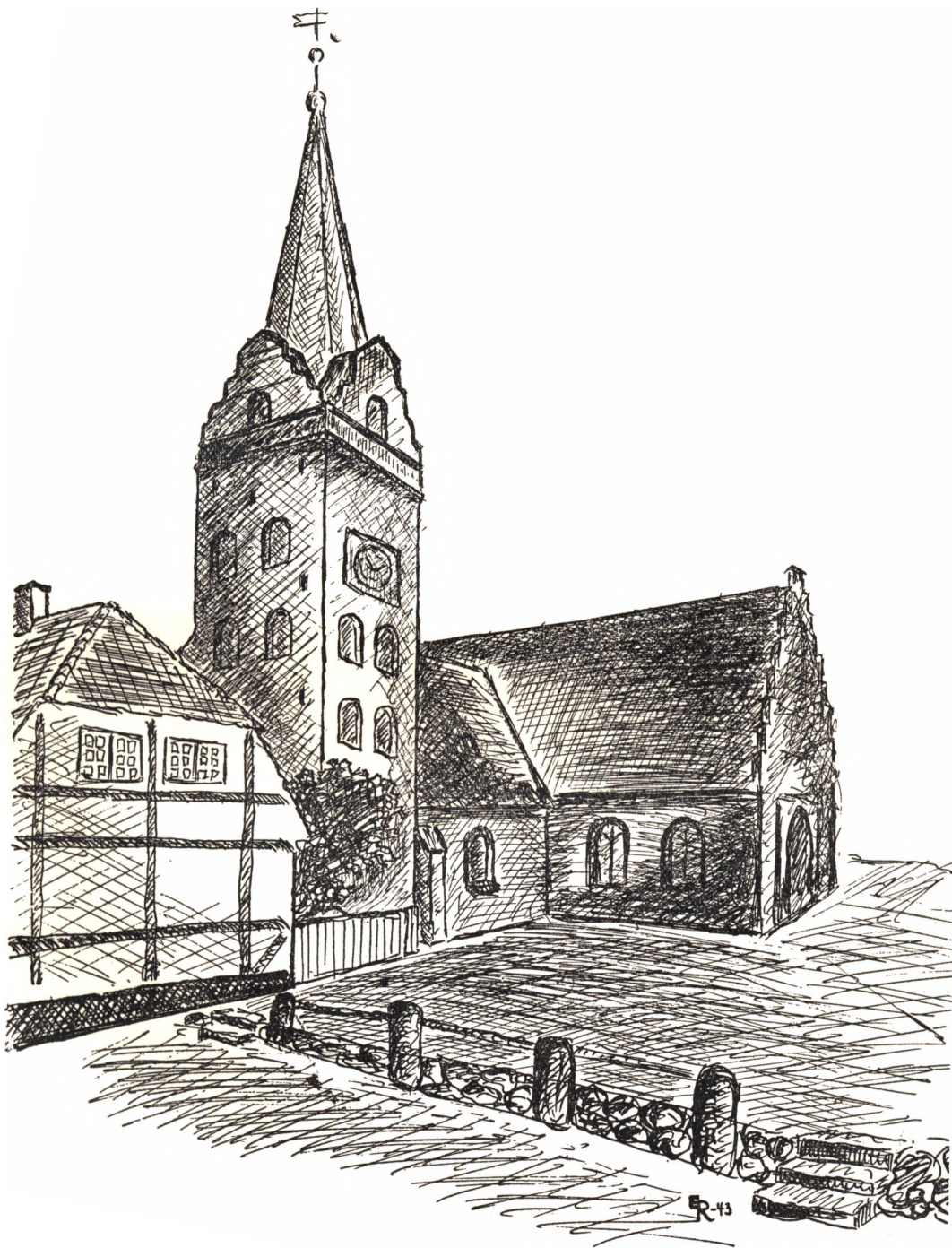
En Forudsætning for de forbedrede Livsvilkaar var de kommunale Værker — Gas, Vand og Elektricitet. I sin Tid mødtes Piger og Koner paa Gaasetorvet med deres Spande og Stripper for at hente Vand ved Byposten — i 1907 fik Rudkøbing kommunalt Vandværk med Vand indlagt i Husene. Ildstedernes Brænde og Tørv afløstes af Gas. I 1884 tændtes det første elektriske Lys i Pavillonen i Fredskoven, og i 1920 aabnedes Langelands Højspændingsværk, hvorfra Strømmens Kraftkilde ledtes ud til Værksteder og Fabrikker — et Fremskridt, vi i Dag fattes Mulighed for at forstaa. Politikeren I. A. Hansen, der i sine unge Dage var Skomagersvend i Rudkøbing, skildrer i sine Erindringer, hvordan Mester og Svende og Drengene maatte sidde og stirre sig blinde omkring en elendig, osende Tællepraas. Den Foraarsaften, naar de for sidste Gang arbejdede ved Lys, var Aarets største Fest, skriver han; og Lyset var da omvundet med røde Baand. Petroleumslampen priste han som et mageløst Under. Den første Petroleumslampe i Rudkøbing blev tændt den 30. August 1862 af Redaktør Rosenstand, „Langelands Avis“. Læserne holdtes nøje underrettet om

Begivenheden, og Redaktøren medgav Lampen sin bedste anbefaling.

1862 kom Cyklen — Løbemaskinen! til Rudkøbing, som den første af de Civilisationens Goder, der gør Tilværelsen taalelig; i 1877 kom Telefonen. Det var mellem Rudkøbing og Lohals, man prøvede den første Forbindelse. „Der blev spillet Violin, fløjtet Melodier med Munden og talt fra 1 til 50, og alt hørtes saa fuldstændigt, som tænkes kunde“. Legetøj! — men 9 Aar efter, i 1886, aabnedes Langelands Telefonselskab. 1895 kom Edisons Talemaskine, 1900 levende Billeder, og i 1907 var Produktionen sat saa meget i System, at den kunde bære den første Biograf. 1911 kredsedes den første Flyvemaskine over Rudkøbing, og i 1927 var der saa mange Radiolyttere i Byen, at de lavede Forening med Love og Generalforsamling.

Napoleonskrigen og Statsbankerotten i 1813 havde forarmet Byen, og der fulgte en Række magre, nøjsomme Aar; men efterhaanden arbejdede man sig støt opad igen. 1841 oprettedes Langelands Sparekasse, 1872 Langelands Bank og i 1881 Den langelandske Landbostands Sparekasse. I 1907 havde Rudkøbing af alle Danmarks Byer det største Antal Formueejere pr. 1000 Indbyggere med en samlet Formue paa 4.248.100 Kr.

Den megen Velstand tillod forskellige Bekvemmeligheder, man kunde f. Eks. tillade sig at tage en Snaps til Maden — i 1856 drak man 314.000 Potter, og man kunde tillade sig at have Varme i Kirken om Søndagen, ganske vist kun 6 Grader, men dette „skjønnedes fuldtud tilstrækkelig“. Man skavede sig heller ikke, selv om man nok havde Raad til det. Alligevel spenderede man en Del paa Fornøjelser; der holdtes Baller og Teater paa Raadhuset — det varede ved lige til 1919. I 1872 indviedes den første Teatersal med Selskabslokaler paa „Skandinavien“; forinden havde man en „Salon“ i Faarevejle Skov og en Skyttepavillon, hvor Skydebrødre holdt Fugleskydning om Sommeren. I 1880 blev Christian IX. konstitutionel Fuglekonge for et Aar ved Folkets Mand,

Rudkøbing Kirke.

Smedemester J. Petersens Skud. Gevinsten paa 6 Sølvspiseskeer, Empiremønster, blev sendt til Amalienborg. Det var inden Provisoriet og 1886, da Borgerforeningen maatte politisk afruste.

Den megen Velstand blev ogsaa brugt til at nette paa Byen. 1854 fik man Brolægning for at forskaane „ikke lokalkendte for at forvrilde Fødderne i Mørket“. 1870 fik man Gadelygter og i 80 Husnumre og Gadenavne paa Hjørnerne. 1889 fik man en Forskønnelsesforening, der anlagde Promenader. I 1934 blev Hovedgaden asfalteret. . . . Aandslivet blev heller ikke forsømt; i 1873 oprettede Student Bertelsen en Realskole, i 1904 fik man Folkebibliotek, og i 1906 skænkede Købmand Winther Byen et Museum, der dog vist ikke er saa skattet som Morten Korch paa Biblioteket.

Det er, hvad Rudkøbing har naaet efter 100 Aars Borgerstyre — fra at være en lille indeklemmt Bondeby med Straatage og Bymark og et Kreaturhold i 1861 paa 120 Heste, 196 Køer, 73 Faar, 206 Svin og 18 Bistader, er Rudkøbing blevet en ren og driftig moderne By, der fungerer som en velsmurt Maskine.

— — —

Naar Baad og Bolværk mødes i et Bump, løftes mange undersøgende, ofte lidt spotske Øjne mod de fremmede Ansigter. Hvem er det, der kommer, og hvad vil de paa Langeland? siger Øjnene. Naar Baad og Bolværk skilles, er Øjnene der igen, nu lidt misundelige, vemodige. Selv efter, at Skibet er ude af Syne, følger mange Kølvandsstriben, der løber som et hvidt Baand over Havet og drager Tanken med sig til andre Kyster.

Der har altid staaet unge Mennesker ved Havnen i Rudkøbing og længtes bort. De venter paa den Dag, da *deres* Skib kommer, da de *selv* skal bort. Og lige saa sikkert er det, at naar de endelig er kommet ud, saa længes de hjem igen. Saadan er Øboere.

Øboens største Drøm er den at blive *landfast*. Det er Langelands og Rudkøbings store Fremtidsønske, at man engang skal kunne *køre* til og fra Øen — Broen til Taasinge. Og ingen tvivler om, at Drømmesyntet en Dag vil blive Virkelighed; de spændte

Brobuer over Vandet, hvor Karl Gustavs Krigsmagt engang marcherede. Og Broen vil knytte Langeland inderligere til det øvrige Danmark end Valdemarernes Borganlæg evnede.

Men med eller uden Bro vil Langeland dog være en Ø i Verdenshavene, hvorfra Bølger kan brede sig viden om, og hvortil Bølger kan bringe Bud fra fjerne fremmede Kyster. . . . Jens Wintther har knyttet Forbindelsen bagud med tusindaarsfjerne Oltidsriger og fundet den østerlandske Kong Lugaldalus Spor paa Troldebjerg, Mads Lange har givet Østerlandene Kongeblood igen, og fra Rudkøbing trak Apotekerens Hans Christian sit Kabelspind ud over Kloden og gjorde den lille i Menneskets Haand.

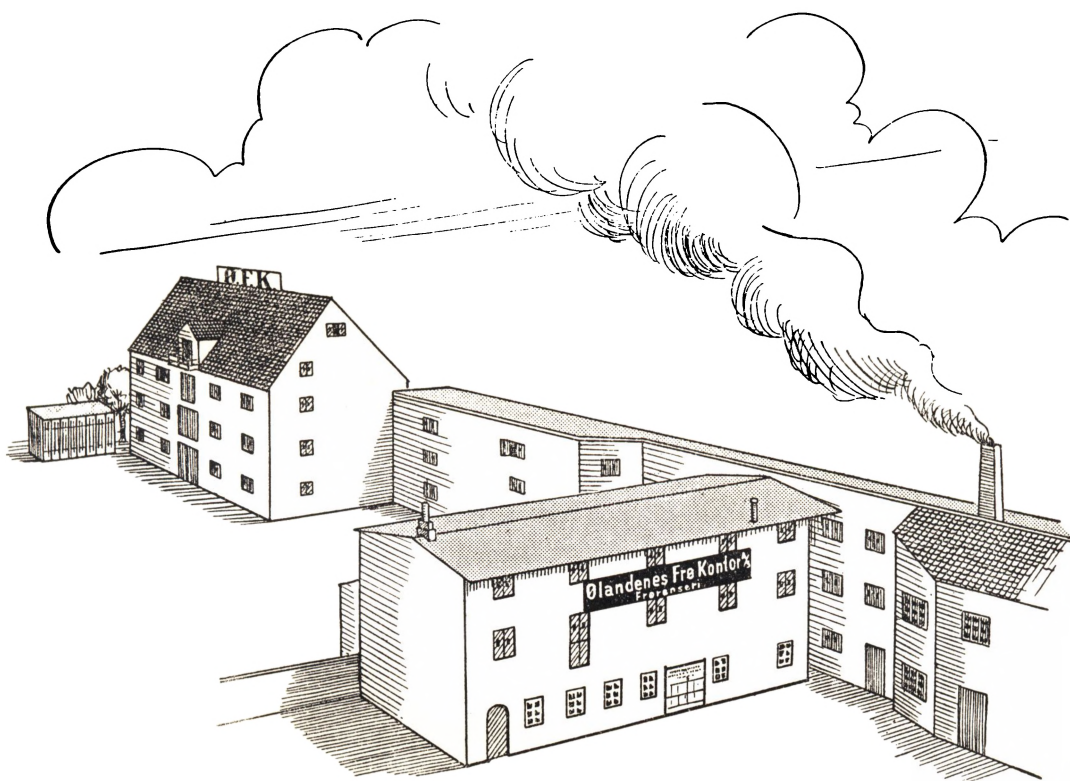
Langeland har sine egne Toner, skiftende som Bølgeslaget mod Øens Kyst. Naar Sophus Clausen kogler sit blide, danske Pilefløjt i Sommernatten, da er han i Sind og Skind Gaardfæsterens Sophus fra Helletoft, men naar hans skarpe, capriciøse Intellect kaldes „dyb, viis og asyrisk“ — da er det Kong Lugaldalu fra Byen Adab ved Tigris, der taler gennem hans Mund.

Lugaldalu.

Ølandenes Frø Kontor A/S.

I den forrige Verdenskrigs mørke Aar, i 1917, startedes en af Langelands største Virksomheder, Ølandenes Frø Kontor A/S, i Rudkøbing.

Initiativet hertil blev taget af Købmd. J. Mørk Hansen, som sideløbende med sin Kolonialforretning i en Aarrække havde drevet Handel med Markfrø. Denne Del af Forretningen antog efterhaanden større og større Dimensioner, og det var derfor naturligt at danne en selvstændig Forretning, som blev startet i Form af et Aktieselskab.

Den første Bestyrelse kom til at bestaa af Købmd. J. Mørk Hansen som Formand, Grosserer L. Wiboltt, Naskov, og Direktør Lars Larsen, København. Firmaet traadte i Virksomhed den

25. Marts 1917 med J. Mørk Hansen som Direktør. Til teknisk Leder og Konsulent antoges Landbrugskonsulent P. J. Nielsen — den senere Direktør, der paa det Tidspunkt var Lærer ved Næsgaard Agerbrugsskole.

Ved Starten købte Firmaet en Del af Købmd. Mørk Hansens Ejendom, der efter en Ombygning anvendtes til et tre-etages Pakhus med Ekspeditionslokaler samt nybyggedes Tørreri med tilhørende Ovn anlæg. I 1920 byggedes det store fem-etages Pakhus mellem Ørsteds- og Ahlefeldtsgade. Her indrettedes et nyt Saa-sædreneri, og der skabtes ved Sammenbygning og Bro-Forbindelse med de øvrige Bygninger nem Adgang for Passage og Kørsel med Sækkevogne gennem hele Komplekset. Før Ombygningen var Gulvfladen 939 m² og efter Udvidelsen 2355 m². Det nye Firma fik hurtigt sit store Gennembrud med stadig stigende Omsætning. I 1918 foretoges en Udvidelse med Tilslutning af Købmænd paa Fyen, der var interesserede, og der oprettedes udenbys Kontorer i Svendborg og Odense. Ø. F. K. har fra Starten haft Kontrakt med Statsfrøkontrollens selvvirkende Kontrol, saaledes at Kunderne herigennem fik den største Sikkerhed for Levering af gode Kvaliteter.

Efter det store Prisfald i 1922, der skabte meget daarlige Forhold for Frøhandelen, nedlagdes Kontoret i Odense, og Afdelingen i Svendborg blev solgt. I 1926 fik Ø. F. K. ren langelandsk Ledelse, idet Bestyrelsen kom til at bestaa af Direktør Mørk Hansen og Bankdirektør C. Geckler, Rudkøbing, samt Sogneraadsformand J. P. Fogedgaard, Skrøbelev. I 1928 fratraadte J. Mørk Hansen som Direktør, hvis Plads indtoges af Konsulent Nielsen, og samtidig indtraadte Prokurist Helmer Fogedgaard i Bestyrelsen. Denne Bestyrelse er ikke ændret endnu efter 15 Aars Arbejde, men under den sikre Haand har Firmaet efterhaanden antaget store Dimensioner. Der er foretaget forskellige Ombygninger og Udvidelser samt Modernisering af Maskinerne. I Gaarden er der nu bygget Garage til 8 Biler, nyt Støvsugeanlæg er monteret, og Tør-

reriet er udvidet. Desuden er der anskaffet nye Hamse-Maskiner, Triører, Bejsemaskiner m. m., saaledes at Ø. F. K. staar fuldt udrustet til at behandle Frøet fra den stadig større Stab af Avlere. Fra 1926 har Ø. F. K. haft Oprensning af og Kontrol med Saasæd fra Langelands landøkonomiske Forening.

Efterhaanden blev ogsaa Kontorlokalerne for smaa; de flyttedes i 1930 fra Ørstedsgade 2 til de nuværende Lokaler i Nr. 4. I 1942 kunde Selskabet holde 25 Aars Jubilæum og samtidig hermed

ogsaa Direktør Nielsen og Forvalter Martin Pihl sen., der var ansat fra Starten, og begge har deres Andel i Selskabets store Fremskridt.

Foruden Behandlingen af en stadig forøget Avl har Ø. F. K.'s Detailsalg vist en konstant Stigning i Omsætningen. Det største Salg ligger naturligvis paa Langeland, og Ø. F. K. har her flere Kunder end noget andet Firma. Men ogsaa paa Ærø, Taasinge, Fyen, Sjælland og i Jylland har Firmaet gennem Aarene formaaet at

Købmand MØRK HANSEN

Direktør P. J. NIELSEN

Sogneraadsformand J. P. FOGEDGAARD

Prokurist HELMER FOGEDGAARD

skabe sig en større Kundekreds. Rundt om i Landet sørger 29 Repræsentanter for at holde Ø. F. K.'s Navn i Erindring. Det vil være interessant at faa et Billede, hvorefter enhver kan danne sig en Mening om, hvor store Kvanta Frø Selskabet har afsat gennem de første 25 Aar. Det maa her bemærkes, at det naturligvis er de sidste Aar, der tæller mest, da Omsætningen lige efter Starten var ret beskeden. Hvis man forestiller sig de 25 Aars Varemængde fyldt i Sække og Baller, vilde disse, lagt i Forlængelse af hinanden, give en Række paa ca. 198 km. Det betyder, at de regnet i Luftlinien vilde løbe fra Rudkøbing til i Nærheden af Ringkøbing paa Jyllands Vestkyst eller i nordøstlig Retning et godt Stykke over i Sverige.

Som et Led i sin Kundeservice har Ø. F. K. fra 1943 begyndt Udsendelsen af „Frøbladet“ i 2500 Eksemplarer, der giver Avlere og Forbrugere mange nyttige Vink.

De første Aar af Firmaets Levetid var de mest bevægede. I de senere Aar har Udviklingen haft et mere roligt Præg med stadig Fremgang i Omsætningen. Der har altid været et godt Forhold mellem Direktion og Funktionærer, saaledes at det faste Personalé alle har været i Virksomheden i mange Aar. Ogsaa den store Stab af løse Arbejdere, der antages i Sæsonen som Medhjælpere i Pakhus og Renseri, føler sig knyttet til Ø. F. K. i sund Arbejdsglæde, og der er ingen Tvivl om, at Firmaet gennem de sunde Principper, det har holdt i Hævd i hele Selskabets Levetid, vil være medvirkende til, at Ø. F. K. stadig vil være kendt og skattet som en Forretning, der vil varetage sine Kunders Interesser paa bedste Maade.

Th. Halvorsens Eftf.

C. C. Kaalund, Rudkøbing.

Midt i Byens Hjerte, Østergade 35—37, ligger Langelands og samtidig en af Provinsens største Isenkramforretninger, Th. Halvorsens Eftf.

For fremmede, der ikke kender Forretningen, virker det stærkt imponerende, naar man begynder en Gennemgang af Butiken og Lageret, der dækker et meget stort Areal. Orden og Forstaaelse for salgsmæssig Dekoration præger hver Meter og vidner om dygtigt Købmandsskab.

Seniorchefen, Carl Christian Kaalund, er Fynbo, født den 26. August 1879 i Bogense, uddannet i Odense og arbejdede derefter i Konsul Nielsens Isenkramforretning i Nyborg. Senere kom han til Rudkøbing hos Th. Halvorsen, der havde startet sin Forretning i 1882 og efterhaanden opnaaet en god Handel. Her var C. C. Kaalund Kommiss i en Aarrække, blev gift med Th. Halvorsens Datter, og senere overtog Kaalund Firmaet.

Forretningen er som tidligere omtalt af store Dimensioner; der forhandles Isenkram, Køkkenudstyr, Glas, Porcelæn, Have- og Markredskaber, Morsø Støbegods, Bing & Grøndahls og Den kgl. Porcelænsfabriks Porcelæn samt Vinduesglas. Det er Ting, der kræver Plads, og efterhaanden har det været nødvendigt at fore-

tage store Udvidelser. Saaledes købtes Naboejendommen Østergade 37 ind til den oprindelige Nr. 35.

Man skulde synes, at en Forretning som denne, der i sig selv har krævet et stort Arbejde fra Indehaverens Side, vilde optage sin Mand fuldt og helt særlig i Betragtning af de store Udvidelser og den voksende Kundekreds. Men C. C. Kaalund har endog haft Kraft til ud over sin Forretning at interessere sig for Byen, hvis Velfærd ligger ham stærkt paa Sinde, og han har gennem Tiden taget livligt Del i de forskellige af Byens Anliggender og gør det stadig, da han er en Mand, der har kunnet følge med i det moderne Fremskridt; bl. a. indvalgtes han for mange Aar siden i Bestyrelsen for Langelands Bank, og er ligeledes Medlem af Bestyrelsen for Handelsstandsforeningen.

Sønnen, Poul Vilhelm Kaalund, der nu er Medindehaver af Forretningen, fødtes 16. December 1908 i Rudkøbing. Han har faaet en alsidig Uddannelse med friske Impulser udefra, kom i 1928 i Forretningen hos Chr. I. Hey, Odense. Senere kom han til Esbjerg hos Henning Petersen og derfra til Udlandet, nærmere bestemt Lübeck, for ogsaa at gøre sig bekendt med udenlandske Forretningsforhold. Han har saaledes skabt sig et godt Fundament og de bedste Forudsætninger for yderligere at gøre sin Indsats i Forretningen i Rudkøbing gældende. Her var P. V. Kaalund i 10 Aar, før han i 1942 blev Medindehaver. Da Firmaet startedes i 1882, bestod Personalet kun af Indehaveren og en Lærling, medens der nu foruden Cheferne beskæftiges 9 Medarbejdere.

Dette Resultat havde ikke kunnet naas, hvis ikke Grundpillerne i Forretningen havde været Stabilitet og god Kundeservice, stort Udvalg i alt inden for Branchen og Priser, der til enhver Tid var konkurrencedygtige.

**Richard Lange, Magasin du Nord,
ved Einar Lange.**

Blandt Rudkøbings mest moderne Detailforretninger indtager Magasin du Nord en fremtrædende Stilling, dels paa Grund af sin Alder og sit moderne Interiør. Forretningens Facade pæger Bybilledet ved sin centrale Beliggenhed paa Torvet 9.

Richard Lange, Magasin du Nord, hvis Indehaver er Einar Lange, blev grundlagt i 1850erne. En Række Ejere har siden afløst hinanden, indtil Købmand Richard Lange, der var født den 20. Februar 1868 i Randers og havde gennemgaaet en alsidig Uddannelse i Landets større Forretninger, i 1902 købte Magasin du Nord

i Rudkøbing. Sidst havde Richard Lange været Bestyrer for Magasin du Nord i Nykøbing F igennem 6 Aar, men hans Dygtighed og moderne forretningsmæssige Indstilling gjorde det muligt at skabe en tidssvarende Forretning, der tilfredsstillede Publikums gode Smag. Efter Richard Langes Død i 1935 blev Forretningen videreført af hans Søn Einar Lange, der er født i Rudkøbing den 29. August 1914. Einar Lange, der har lært i Magasin du Nord i Graasten, er gaaet i sin Faders Fodspor og har opretholdt Traditionen om den moderne Forretning med det store Udvalg i blandt Manufaktur og Kjoler.

For faa Aar siden er der atter foretaget Forandring i Facaden, saaledes at der er indrettet en Passage med Udstillingslokaler og et stort, dobbeltsidet Vindue, der er Byens største.

Viggo Frydenborgs Eftf.

Poul E. Petersen.

I gennem Tiderne har Fynboerne vist sig i Besiddelse af Evner, der gjorde dem kendt viden om. Det er, som om den fynske Natur med sin smilende Friskhed har en heldig Indvirkning paa disse Mennesker; trods Vanskelighederne er de optimistisk indstillet og møder Modgangen med et ukueligt Sind.

Den 26. Februar fødtes i Aaret 1905 ved det blinkende Svendborg Sund en Mand, som senere skulde drive Langelands største Maskinforretning. Det var Poul E. Petersen, som efter at have lært i sin Fødeby Svendborg hos Andersen & Jørgensen blev drevet af Lysten til større Forhold, og han rejste da til Canada, og senere var han i U. S. A. i en tre Aars Tid.

I den Periode fik han set de Vilkaar, hvorunder Landbruget arbejder ved den intensive Avl af Korn og andre Landbrugsprodukter. De kæmpemæssige Arealer, det her drejer sig om, har nødvendiggjort en kolossal Arbejdsindsats og Opfindsomhed paa det tekniske Omraade.

Med disse Erfaringer rejste Poul E. Petersen hjem til Danmark og nedsatte sig paa Langeland, hvor han i 1934 overtog den gamle, ansete Maskinforretning, som Fabrikant C. Frydenborg havde grundlagt allerede i 1863 i Kædeby; senere flyttede Sønnen, Viggo Frydenborg, Forretningen til Rudkøbing, hvor den efter Poul E. Petersens Overtagelse kom til at hedde: Viggo Frydenborgs Eftf. Poul E. Petersen.

Den store Virksomhed dækker et betydeligt Areal ved Sønder Landevej og Spodsbjergvej, for Enden af Østergade, og Ejendommen har faaet Navnet „Hjørnegaarden“. I 1938 købte Firmaet Ejendommen, som er Nabo til Maskinhallen og Værkstederne paa den anden Side, bag Østergade.

Til Poul E. Petersen knyttedes Forretningsfører H. Rasmussen, der har været ansat i Firmaet siden 1921 og har medvirket til den Vækst og Anseelse, som er Tilfældet med Viggo Frydenborgs Eftf.

Foruden alle Slags Landbrugsmaskiner og Avlsredskaber fører Forretningen et stort Udvalg i Støbegods og Reservedele indenfor Maskinbranchen, ligesom der til Stadighed er beskæftiget 3—4 fagudlærte Montører.

Aksel Petersen,
aut. Installatør, Rudkøbing.

I Ejendommen Østergade 21, Rudkøbing, har Axel Petersen's Installationsforretning til Huse, den største Forretning i sin Art paa Langeland med Kunder over hele Øen.

Forretningens Indehaver, Axel Emil Petersen, er født den 10. Maj 1886 i Rudkøbing, men søgte som ungt Menneske udenøs for at lære fremmede Forhold at kende. Fra 1906 var han saaledes Hjælpemontør hos Philipsen & Co., Viborg, det landskendte Firma, der omfatter alle Grene af elektriske og mekaniske Arbejder. I 4 Aar arbejdede Axel Petersen derpaa som Montør hos Installatør J. A. Madsen, Skive, og dygtiggjorde sig yderligere i sit Fag.

Derefter kom Petersen igen til Rudkøbing, hvor han fra 1911 arbejdede som Svend hos Installatør L. P. Hansen, for i 1924 at gaa i Kompagni med denne, hvorefter Firmanavnet ændredes til Hansen & Petersen. I 1926 døde L. P. Hansen, og da Axel Petersen den 9. November samme Aar fik Autorisation som Installatør,

overtog han Forretningen som Eneindehaver. I 1928 købte Axel Petersen den store Ejendom, Østergade 21, hvor der nu er Butik og Lejlighed. Inden den Tid havde Petersen Ejendommen Østergade 20, men denne blev solgt ved Købet af Østergade 21. Som tidligere nævnt driver Axel Petersen en betydelig Forretning med elektriske Installationer samt Salg af Lysekroner m. m. Ikke mindre end 3 Sønner deltager i Forretningen: Tage Petersen, der har taget Installatøreksamen 1932, Boje Petersen med Installatøreksamen 1936 og Willy Krogh Petersen, der hver yder deres Indsats for Forretningens Vækst og Fremgang.

Axel Petersen er en skattet Borger i sin By, en retskaffen Haandværker og Forretningsmand, der nyder sine Bysbørns Tillid, og som af den Grund i 1932 indvalgtes i Bestyrelsen for Haandværker- og Industriforeningen.

J. Bredos Bogtrykkeri, Rudkøbing.

Igennem de senere Aar har Reklamens Betydning for en sund Udvikling af Erhvervslivet vist sig som en ubønhørlig Lov. I Dag kan ingen Forretningsmand undvære den Stimulans af Publikums Købekraft, som er nødvendig i den frie Konkurrence.

Derfor er det naturligtvis indenfor Bogtrykkerfaget blevet et Speciale at fremstille de Tryksager, der sælger!

J. Bredos Bogtrykkeri blev grundlagt 1. April 1925 og hed dengang Hansen & Bredos Bogtrykkeri. I 1931 døde Bogtrykker Hansen, og hans Enke afhændede sin Mands Part i Forretningen til Julius Henry Bredo, som er født i Maribo den 8. December 1901.

Efter at have gennemgaaet sin Læretid og arbejdet et Par Aar som Svend ved Lollandspostens Bogtrykkeri, nedsatte Bredo sig i Rudkøbing, hvor Trykkeriet havde til Huse paa Reberbanen 11; 1931 købte Bredo Ejendommen Nørregade 4 og flyttede Virksomheden hertil, hvor der nu beskæftiges 3 Mand.

Men paa Reklametrykkeriets Omraade kræves der Maskiner, der kan opfylde de Krav, der maatte stilles til den moderne Tryksag, og Bredo har foruden ved Anskaffelsen af Hurtigpresse og Digelpresse i 1939 købt en Heidelberg-Automat, foruden Hefte- og Perforermaskine, saaledes at disse Krav kan opfyldes paa den mest tilfredsstillende Maade.

Snedkermester Rasmus Christiansen, Rudkøbing.

Ved Østerport grundlagde der unge Snedkermester Rasmus Christiansen kort før den første Verdenskrigs Udbrud sit Snedkeri — i Juli 1914, paa det Sted, hvor hans Fader, Fr. Christiansen, havde drevet Savværk.

Ved et dygtigt, maalbevidst Arbejde er Rasmus Christiansens Forretning gennem disse 30 Aar vokset til en betydelig Størrelse, og ved at gennemføre omhyggeligt og smagfuldt Kvalitetsarbejde har Forretningen faaet et godt Ry paa sig, saaledes at man med Sikkerhed kan vente at faa netop den Vare, man ønsker sig til en rimelig Pris.

Rasmus Christiansen, der er født i Rudkøbing den 12. September 1888, har været sin By en god Søn og en Foregangsmand indenfor sit Haandværk.

Gennem sine mange Tillidshverv har hans Kolleger givet deres Anerkendelse af hans Dygtighed og Fremsynethed; Rasmus Christiansen er saaledes Formand for Haandværker & Industriforeningen, siden 1919 Medlem af Lokalsammenslutningen af Arbejdsgiverforeningen og Formand. Foruden at være Medlem af Byraadet er Christiansen i Bestyrelsen for Borgerstiftelsen og Forstander for Teknisk Skole.

Sofus Larsen, **Centralvarme og Sanitet, Rudkøbing.**

Her er en af Rudkøbing Bys nyere Virksomheder, der imidlertid paa forbløffende kort Tid har faaet et anerkendt Navn, og som allerede har lagt mange betydelige Arbejder bag sig.

Karl Sofus Larsen, der er født den 10. Februar 1902 i Tryggevlev, begyndte sin Forretning 1929, dengang sammen med Viggo Rasmussen, der har drevet Faderens, Frederik Rasmussens Forretning, der omfatter Centralvarme, Sanitet og Bygningsartikler. Rasmussen og Larsen var i Kompagni indtil 1934, da Larsen overtog Forretningen som Eneindehaver. Oprindeligt blev Forretningen drevet fra Nørrebro, men ved Overtagelsen som Eneindehaver flyttede Larsen til Ørstedsgade 24, hvilken Ejendom han købte, og hvor Forretningen nu har til Huse.

Sofus Larsen havde den store Fordel, at han var kendt med Firmaets gamle Kunder, idet han havde lært i det Firma, han overtog, men det var ikke nok at drive Forretningen under de beskedne Former, der indtil da havde bestaaet. Han var en ung og driftig Mand, der ønskede at udrette noget, og i Kraft af sin Dygtighed, store Arbejdsevne og Redelighed samt en behagelig Fremtræden lykkedes det ham snart at udvide sin Forretning, der i Begyndelsen kun beskæftigede to Mand, meget betydeligt, saa den nu har en Kapacitet paa 10 Arbejdere. Den er Øens største Forretning i sin Art og har Virkefelt over hele Langeland.

Mange store Arbejder er i Tidens Løb blevet betroet Sofus

Larsen, saaledes Installationerne i Langelands Andels-Svineslagteri 1931, Ørstedspavillonen 1932, Egelykke Avlsgaard 1934, Dansk Andels-Ægekspert 1935, Langelands Sparekasse 1937, Odense Ægforretning 1937, De Gamles Hjem, Rudkøbing, 1941, De Gamles Hjem, Lohals, 1942, Tullebølle Destruktionsanstalt 1942 og det nyrestaurerede Hotel „Skandinavien“, Rudkøbing.

Sofus Larsen blev gift 1931 og har gennem Aarene haft en stor Støtte i sin Hustru, Anna Larsen, der er fra Vejle, og som selvstændigt fører Bogholderiet.

Borgerne har vist Larsen deres Tilid ved at indvælge ham som Medlem af Langelands Smedemesterforening og Medlem af Bestyrelsen for Rudkøbing Svendehjem.

Ancher Jensen, Rudkøbing Begravelsesforretning.

Igennem mere end 50 Aar er Rudkøbing Begravelsesforretning, Spodsbjergvej 8, blevet Langelands største Forretning indenfor dette specielle Omraade.

Den blev etableret i 1890 af Ludvig Jensen og efter dennes Bortrejse i 1918 overtaget af Sønnen Ancher Jensen.

Gennem Tiderne er Rudkøbing Begravelsesforretning blevet udvidet, først i 1921, da Værkstedet var blevet for lille, og to Aar senere fandt der yderligere en Udvidelse af Forretningen Sted.

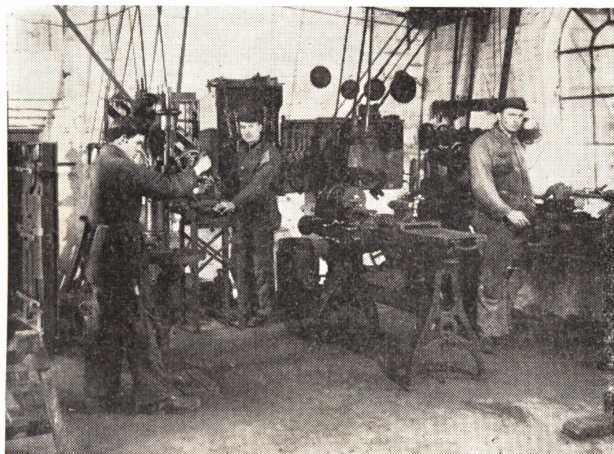
Den nuværende Indehaver af Forretningen, Fru Anna K. N. Jensen, der er født i Ringe, har nu Ledelsen af Forretningen, og ved et dygtigt Arbejde er Rudkøbing Begravelsesforretning blevet til det, den er i Dag — et Sted hvor man, foruden at finde et stort Udvalg i Ligkister, paa den smukkeste og for de Paarørende mest hensynsfulde Maade faar tilrettelagt alt vedrørende Begravelser.

Rudkøbing Kleinsmedie og Maskinværksted.

C. Pico.

I en Alder af kun 22 Aar grundlagde den unge energiske Carl Conrad Pico i 1911 Rudkøbing Kleinsmedie og Maskinværksted, efter at han havde gennemgaaet en grundig Uddannelse i København hos Oluf Schæbel og hos Prof. Bremmer i Berlin. Siden dengang er Forretningen vokset og beskæftiger gennemgaaende en halv Snes Mand. Foruden Fremstillingen af Maskiner har Carl Pico optaget Produktionen og Installationer inden for Centralvarme, Sanitet, Gas og Vand.

Carl Pico har udført et dygtigt Arbejde inden for sin Branche, og dette giver sig bedst Udtryk gennem de Tillidsposter, han besidder inden for Faget. Tidligere var han Skuemester for offentlige Svendeprøver, medens han nu er Medlem af Svendeprøvekommissionen og Næstformand i Haandværker- og Industriforeningen.

Medens Carl Pico nu leder den daglige Drift i Værkstedernes Tegnestue og paa Kontoret, har han faaet en dygtig Hjælp i sin unge Søn, Maskinfabrikant Paul Pico, der er uddannet Konstruktor i Branchen og nu er teknisk Leder i Bedriften.

**Skotøjshandler Carl Bay,
Rudkøbing.**

Indenfor Skotøjsbranchen indtager Carl Bays Fodtøjsmagasin, Østergade 32, en fremtrædende Stilling, idet den er den førende i Byen og paa hele Langeland.

Etableret af Carl Bay i 1904 og udvidet 1928 og 1934.

Sønnen Georg Bay overtog Faderens Forretning i 1936 og videreførte den under det gamle Firmanavn Carl Bay.

Foruden Indehaveren beskæftiges der tre Personer i Forretningen.

Ørstedspavillonen, Rudkøbing.

Ved Ørstedsparken ligger Rudkøbings, ja Langelands, største Etablissement indenfor Restaurationsbranchen, „Ørstedspavillonen“, hvis Indehaver, Fru Esther Christensen, sammen med Sønnen, Knud Grove Christensen, har den daglige Ledelse af den store Virksomhed.

Som Rudkøbings eneste Restaurant med Musik og Dans findes ogsaa her den store Teatersal. De gode Forbindelser til det omliggende Land har gjort Ørstedspavillonen til et yndet Tilflugtssted for Turister og andre, som sætter Pris paa at tilbringe nogle hyggelige Timer i smukke Omgivelser. Foruden Restaurant og Teater findes her den intime Bar, der er en lille Seværdighed med Tegneren Henry Christensens smukke Billeder og afdæmpede Farver.

I det omfattende Kompleks er der desuden Selskabs- og Mødelokaler til Raadighed.

Den bedste Mad, de gode Vine, de originale Mærker i Spiritus og den bedste Musik er det, der gør Ørstedspavillonen til Borgernes og Turisternes Samlingssted.

Kommer man med Færge eller Bane, er der kun faa Minutters Gang ad Havnegade til Ørstedsparken og Ørstedspavillonen.

**Chr. Traberg,
Fotografisk Atelier, Rudkøbing.**

Som Byens ældste fotografiske Forretning er Chr. Traberg's fotografiske Atelier kendt af alle baade i Rudkøbing og ud over Oplandet.

Efter at have gennemgaaet sin Uddannelse hos den kendte Odense-Fotograf Nørmark, overtog Chr. Traberg i 1915 den i 1885 grundlagte Forretning, som gennem mange Aar var kendt som „Krog og Grøndals fotografiske Atelier“. Foruden Chr. Traberg tager Fruen Del i det daglige Arbejde, medens en Datter er Elev.

Forretningen ligger ved Torvet og lige over for Biografteatret i Grønnegade 7. At Chr. Traberg er en dygtig og anset Fotograf, viser det, at han gennem mange Aar har været Fotograf for Lensgreven paa Tranekær Slot.

**Urmager og Optiker H. Vilhelmsen,
Rudkøbing.**

Paa Østergade 18 ligger Langelands største Specialforretning i Optik. Indehaveren, Hans J. Wilhelmsen, begyndte i November 1922 under beskedne Former sin Forretning paa Østergade 59, men flyttede allerede i 1927 til større Forhold i en præsentabel og moderne Butik. Med de nyeste Instrumenter til Raadighed ved Maa-ling af Øjets Bygningsfejl og Synsstyrken, er Wilhelmsen i Dag i Stand til at tilbyde sine Kunder den bedste Service inden for dette specielle Felt, og man kan altid finde netop det Brillestel og de Glas, man har Brug for, og som passer bedst til Formaalet. Foruden optiske Artikler har Wilhelmsen et stort Udvalg i Ure, som kan tilfredsstille enhver Smag.

Humble Bio

ved Direktør Aksel Petersen.

Overalt i Verden er Filmen efterhaanden kommet til at spille en stadigt større Rolle indenfor Forlystelseslivet; det gælder baade de almindelige Underholdningsfilms og de forskellige Kulturfilm af forskellig Art. Denne Form for offentlig Fremvisning har, med Baggrund i den industrielle Produktion, gjort det muligt at fremvise Films for en billigere Penge og samtidig bringe Kunsten ud til langt større Befolkningslag end det f. Eks. er muligt med et Teaterstykke. Derfor maa vi være taknemmelige overfor de Folk, der skabte Filmen og bragte den store Kunst ud til alle.

Det er allerede mange Aar siden, den første Film blev vist i Humble; det var i 1916 paa den gamle Kro, hvor Biografen havde til Huse indtil 1924. Den var derefter nedlagt i nogle Aar, men senere kom den i Gang igen, og efter at to Indehavere havde haft den, fik Aksel Petersen, der er født i Humble 1909, Bevillingen.

„BIO“, der ligger midt i Byen, har dobbelt Tonefilmsanlæg af det verdensberømte Mærke „Bauer“, som findes i Biograferne i alle større Byer, saa man faar det samme Udbytte af at se en Film i Humble „Bio“, som hvis man saa den i Hovedstaden.

Brødfabriken »Kædeby«.

Humble, Langeland.

I 1891 grundlagde Bagermester N. F. Madsen sit Bageri i Gl. Kædeby. Han var en dygtig Forretningsmand, og snart havde han en udstrakt Kundekreds. I 1910 blev Bageriet flyttet der til, hvor senere Brødfabriken „Kædeby“ skulde opstaa. 1920 overtog Madsens Svigersøn, der er Bager, hele Forretningen; E. Hansen, der er født i Lindelse Sogn 1891, havde lært i Fredericia, og ved

sin Dygtighed indenfor sit Fag har han forstaaet at fremstille det Brød, som Publikum til Stadighed kunde være tilfreds med, og det faar man bedst Indtryk af, naar man ser, hvorledes Fabriken igennem Aarene adskillige Gange har maattet foretage Udvidelser.

Brødfabriken „Kædeby“ har Eneforhandling af Ceres Normalbrød, som ved sin høje Næringsværdi og Vitaminindhold kan taales af enhver. Desuden har Fabriken Eneret paa en speciel Gærkultur, som bevirker, at Brødet beholder sin naturlige Brødsmag og holder sig frisk.

Brødfabriken „Kædeby“ er fuldt ud paa Højde med Hensyn til de tekniske Krav, der i Dag stilles til Ovne og Maskiner, og der beskæftiges for Øjeblikket 12 Mennesker i Bageri og ved Salg af det fortræffelige Brød.

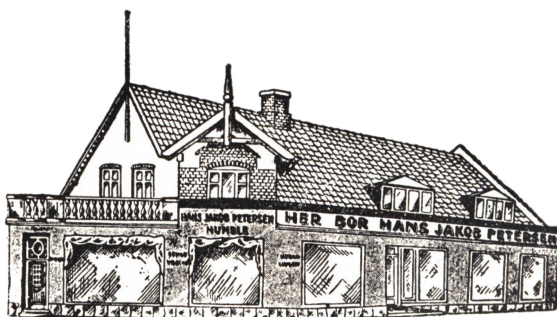

**Hans Jacob Petersen,
Humble, Langeland.**

Hans Jakob Petersen grundlagde sin Forretning i 1907; han havde forinden gennemgaaet en alsidig Uddannelse, dels hos Vett & Wessel i Rudkøbing og senere hos Magasin du Nord, Storehedinge, og ca. $\frac{1}{2}$ Aar i Skærbæk.

H. J. Petersen begyndte sin Forretning i Naboejendommen ved Siden af Apoteket, men snart sprængtes Rammerne, og han flyttede derfor i 1917 til den nuværende Ejendom, der ligger meget centralt udfor Hovedvejene til Bagenkop, Ristinge og Rudkøbing.

I Aarenes Løb har det været nødvendigt at foretage forskellige nye Udvidelser, og det skete første Gang i 1924 og senere i 1929.

Ved Siden af Forretningen, hvor der forhandles alt indenfor Manufaktur og Trikotage, samt Herre- og Damekonfektion, har H. J. Petersen indrettet den største Systue paa Syd-Langeland, og han beskæftiger nu ialt 11 Mennesker i sin store Forretning.
